

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ
ΙΔΡΥΜΑ

ΤΕΙ ΗΠΕΙΡΟΥ

ΣΧΟΛΗ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΛΑΪΚΗΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΖΩΗ ΤΗΣ ΛΑΡΙΣΑΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1932-1939
ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ «ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ»**

Φοιτήτρια: Γεωργία Ράπτη
Επιβλέπουσα: Μαρία Ζουμπούλη

Άρτα, Μάιος 2018

**THE MUSIC LIFE OF LARISSA IN PERIOD 1932-1939
THROUGH THE NEWSPAPER “ELEFThERIA”**

Εγκρίθηκε από τριμελή εξεταστική επιτροπή
Άρτα,

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

1. Επιβλέπουσα καθηγήτρια
Μαρία Ζουμπούλη
Αναπληρώτρια καθηγήτρια
2. Μέλος Επιτροπής
Γιώργος Κοκκώνης
Επίκουρος καθηγητής
3. Μέλος Επιτροπής
Ηλίας Σκουλίδας
Επίκουρος καθηγητής

Ο Πρόεδρος του Τμήματος
Γρηγόριος Βάρρας
Αναπληρωτής καθηγητής

Υπογραφή

© Ράπτη, Γεωργία, 2018

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Δήλωση μη λογοκλοπής

Δηλώνω υπεύθυνα και γνωρίζοντας τις κυρώσεις του Ν. 2121/1993 περί Πνευματικής Ιδιοκτησίας, ότι η παρούσα πτυχιακή εργασία είναι εξ ολοκλήρου αποτέλεσμα δικής μου ερευνητικής εργασίας, δεν αποτελεί προϊόν αντιγραφής ούτε προέρχεται από ανάθεση σε τρίτους. Όλες οι πηγές που χρησιμοποιήθηκαν (κάθε είδους, μορφής και προέλευσης) για τη συγγραφή της περιλαμβάνονται στη βιβλιογραφία.

Ράπη Γεωργία

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ευχαριστώ την επόπτριά μου κ. Μαρία Ζουμπούλη, αναπληρώτρια καθηγήτρια του Τμήματος Λαϊκής και Παραδοσιακής Μουσικής για την καθοδήγηση και τις συμβουλές της ώστε να ολοκληρωθεί με επιτυχία η παρούσα πτυχιακή εργασία καθώς επίσης και τους γονείς μου για την υποστήριξή τους όλα αυτά τα χρόνια.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα πτυχιακή εργασία ασχολείται με τη μουσική ζωή της Λάρισας την περίοδο 1932-1939. Η έρευνα έγινε μέσα από την αποδελτίωση της εφημερίδας «Ελευθερία» και τα άρθρα που χρησιμοποιήθηκαν είχαν άμεση ή έμμεση αναφορά στη μουσική. Επίσης μέσα από βιβλιογραφικές αναφορές σχετικά με την ιστορία και τη μουσική του τόπου τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο.

Για να υπάρξει μια πιο σφαιρική εικόνα μελετήθηκε το ιστορικό πλαίσιο της εποχής και η οικονομική και κοινωνική κατάσταση των πολιτών της Λάρισας.

Μέσα από την αποδελτίωση της εφημερίδας γίνεται φανερό πως η πόλη της Λάρισας είχε έντονο το μουσικό στοιχείο καθώς υπήρχαν πολλά κοσμικά κέντρα τα οποία φιλοξενούσαν διάσημους, για την εποχή, καλλιτέχνες. Τη μουσική επίσης μπορούσαν να την απολαύσουν και μέσα από τις θεατρικές παραστάσεις που έδιναν οι περιοδεύοντες θίασοι που ήταν αρκετοί καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου όπως επίσης και μέσα από τις κινηματογραφικές ταινίες που προβάλλονταν στους κινηματογράφους της πόλης. Επιπλέον η σχολική εκπαίδευση βοηθούσε στη διάδοση διαφορετικών ειδών μουσικής όπως η δημοτική και η κλασική. Σε αυτό συνέβαλλαν ο Μουσικός Σύλλογος της πόλης αλλά και το Δημοτικό Ωδείο.

Έτσι όλοι οι πολίτες της Λάρισας ανεξαρτήτως κοινωνικής τάξης είχαν τη δυνατότητα να έρθουν σε επαφή με διαφορετικά είδη μουσικής ενώ με τη διάδοση του γραμμοφώνου και του ραδιοφώνου η μουσική έγινε αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινότητας των Λαρισαίων.

Λέξεις – κλειδιά: Λάρισα, μουσική, θεσμοί, ψυχαγωγία, διασκέδαση, ωδείο, σύλλογος

ABSTRACT

This diploma thesis deals with the musical life of Larissa in the period 1932-1939. The research was done through the indexing of the newspaper «Eleftheria» and the articles that were used had direct or indirect reference to the music. It was also done through bibliographical references to the history and music of the place the particular period of time.

In order for a more global picture to exist, the historical frame of season and the economic and social situation of citizens of Larissa were studied.

Through the indexing of the newspaper it becomes obvious that the city of Larissa had a strong musical element as there were many social centers that hosted famous, for its time, artists. The music also could be enjoyed through the theatrical performances given by touring companies that were numerous throughout the year as well as through the films that were shown in the city's cinemas. In addition, school education helped spread different kinds of music such as classical and folk. The Music City Association and the Municipal Conservatory also contributed to this.

So, all the citizens of Larissa, regardless of their social class, had the opportunity to come into contact with different types of music while through the diffusion of gramophone and radio, music became an integral part of everyday life of the citizens of Larissa.

Keywords: Larissa, music, institution, entertainment, pastime, association, Conservatory

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	vi
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	vii
ABSTRACT.....	viii
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.....	ix
ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	1
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	3
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	
1.1 Η ΘΕΣΣΑΛΙΑ.....	5
1.2 Η ΛΑΡΙΣΑ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΑΡΧΑΙΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ ΜΕΧΡΙ ΤΗΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ.....	6
1.3 Η ΛΑΡΙΣΑ ΣΤΟΥΣ ΝΕΩΤΕΡΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ.....	7
1.4 Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΖΩΗ.....	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ «ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ» ΚΑΙ Η ΑΠΟΔΕΛΤΙΩΣΗ ΤΗΣ	
2.1 Ο ΤΥΠΟΣ ΣΤΗ ΛΑΡΙΣΑ.....	15
2.2 Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ ΤΗΣ.....	16
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΜΟΥΣΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	
3.1 ΟΙ ΧΩΡΟΙ ΚΑΙ ΟΙ ΤΟΠΟΙ ΤΗΣ ΔΙΑΣΚΕΔΑΣΗΣ.....	19
3.2 ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ.....	27
3.3 Ο ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ.....	28
3.4 Η ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΜΟΥΣΙΚΗ.....	30
3.5 ΟΙ ΧΟΡΕΣΠΕΡΙΔΕΣ.....	31
3.6 ΟΙ ΣΥΛΛΟΓΟΙ.....	33
3.7 ΟΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΕΣ.....	36
3.8 ΟΙ ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΙΣ.....	39
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ	
4.1 ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΩΔΕΙΟ ΛΑΡΙΣΑΣ.....	41
4.1.1 ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ.....	41
4.1.2 ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ.....	43
4.1.3 ΡΕΠΕΡΤΟΡΙΟ.....	44
4.2 ΜΟΥΣΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ.....	45
4.2.1 ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ.....	45
4.2.2 ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ.....	46
4.2.3 ΡΕΠΕΡΤΟΡΙΟ.....	48
4.3 ΜΟΥΣΙΚΗ ΣΤΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.....	48
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	50
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	52
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	54

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το θέμα της πτυχιακής μου εργασίας το επέλεξα θέλοντας να μάθω για τη ζωή των Λαρισαίων πριν τον πόλεμο, και συγκεκριμένα τη μουσική ζωή του τόπου. Αφορμή στάθηκε ένα άρθρο στην εφημερίδα «Ελευθερία» σχετικά με την παλιά Λάρισα, το οποίο μου κέντρισε την περιέργεια κι έτσι αποφάσισα να μάθω περισσότερα. Θέλοντας να ασχοληθώ με τη συγκεκριμένη εφημερίδα βάσισα την εργασία μου στην αποδελτίωση των άρθρων της, από το 1932-1939. Πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι δεν μελετήθηκαν τα φύλλα της εφημερίδας των ετών 1935, 1936, 1937 γιατί δεν υπήρχαν. Δυστυχώς τα αρχεία της εφημερίδας καταστράφηκαν το 1945 όταν ένοπλοι εθνοφύλακες κατέστρεψαν τις τυπογραφικές εγκαταστάσεις της. Μετά από αυτό η εφημερίδα εκδόθηκε για μερικές μέρες στο μισό σχήμα και με λευκή τη δεύτερη σελίδα¹.

Εκτός από τα άρθρα, χρησιμοποιήθηκε και βιβλιογραφία η οποία βασίστηκε στα βιβλία της Δημόσιας και της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Λάρισας. Για την τοπική ιστορία με βοήθησαν πάρα πολύ τα κείμενα μερικών Λαρισαίων όπως του Ε. Φαρμακίδη, του Β. Καλογιάννη και του Γ. Ζιαζιά.

Η αποδελτίωση που έκανα αφορούσε άρθρα που είχαν ως κύριο θέμα τους τη μουσική ή άρθρα που αναφέρονταν έμμεσα στη μουσική, όπως προγράμματα συναυλιών, σχολικών γιορτών κ.α. Αρχικά, μελέτησα όλα τα άρθρα από όλα τα φύλλα της εφημερίδας. Στη συνέχεια, σε ένα έγγραφο excel, έφτιαξα στήλες με τις απαραίτητες πληροφορίες όπως ημερομηνία, τίτλος άρθρου, σελίδα φύλλου, σελίδα στο διαδίκτυο, αριθμός φύλλου και κατέγραψα την περίληψη των άρθρων που με αφορούσαν. Στη συνέχεια, ταξινόμησα τα άρθρα σε ομάδες ανάλογα με το περιεχόμενό τους, δηλαδή μία ομάδα το θέατρο, μία ομάδα ο κινηματογράφος κλπ. Από εκεί κράτησα τις κυριότερες πληροφορίες οι οποίες αποτέλεσαν το κυρίως κείμενο σε συνδυασμό και με την υπόλοιπη βιβλιογραφία.

Η διαδικασία για τη συλλογή των άρθρων ήταν χρονοβόρα και κουραστική αφού έπρεπε να ξοδεύω πολλές ώρες μπροστά στην οθόνη του υπολογιστή. Μέσα όμως από αυτή τη διαδικασία κατάφερα να μάθω πολλές και ενδιαφέρουσες πληροφορίες για τον τόπο στον οποίο ζω. Πλούτισα τις γνώσεις μου στην ιστορία, στη μουσική ακόμα και στην αρχιτεκτονική. Αγάπησα περισσότερο την πόλη μου και ανακάλυψα γέφυρες που μας

¹ Λάζαρος Αρσενίου, *Η Λάρισα στον Εμφύλιο*. (Λάρισα, Γνώμη, 1988), 12.

ενώνουν με το παρελθόν. Έμαθα πώς ιδρύθηκε το Δημοτικό Ωδείο Λάρισας, που σήμερα είναι ένα από τα κορυφαία μουσικά ιδρύματα, πώς δημιουργήθηκε το Αρχαιολογικό Μουσείο από τη Φιλάρχαιο Θεσσαλική Εταιρεία, το οποίο στεγάστηκε για χρόνια στο Γενί Τζαμί, πώς λειτούργησε και πού η πρώτη Δημοτική Βιβλιοθήκη, ενημερώθηκα και για πολλά άλλα αξιόλογα έργα τα όποια έχουν την αρχή τους σε εκείνη την εποχή. Περισσότερο απ' όλα όμως έμαθα για εκείνους τους παλιούς Λαρισαίους, που με σκληρή δουλειά και πολλή αγάπη έκτισαν σιγά σιγά την πόλη και μας πρόσφεραν πράγματα τα οποία σήμερα τα έχουμε δεδομένα, όπως η ύδρευση και ο ηλεκτρισμός, ενώ παράλληλα έδωσαν ώθηση και στον πολιτιστικό τομέα, στηρίζοντας κάθε καλλιτεχνική δημιουργία.

Σε αυτό το σημείο θα ήθελα να ευχαριστήσω την επόπτριά μου κυρία Μαρία Ζουμπούλη, αναπληρώτρια καθηγήτρια του Τμήματος Λαϊκής και Παραδοσιακής Μουσικής για την καθοδήγησή της και τις συμβουλές που μου έδωσε ώστε να ολοκληρωθεί η παρούσα εργασία. Επίσης ευχαριστώ πολύ τους γονείς μου για την υποστήριξη και τη βοήθειά τους όλα αυτά τα χρόνια.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην πτυχιακή μου εργασία προσπάθησα να καταγράψω μια μικρή περίοδο της ιστορίας της πόλης μου μέσα από τη μουσική της ζωή. Η πόλη μου η Λάρισα, μία από τις αρχαιότερες της Ελλάδας, βρίσκεται στο κέντρο της χώρας και δέχτηκε πολλές επιρροές απ' όλους τους λαούς που πέρασαν από εδώ, διαμορφώνοντας την ιστορία της, τον πολιτισμό της και την παράδοσή της.

Το παρελθόν ενός τόπου το πληροφορείται κανείς κατά κύριο λόγο από ιστορικά κείμενα. Η εργασία αυτή όμως βασίστηκε σε μία άλλη οπτική γωνία απ' όπου μπορούμε να δούμε διάφορες στιγμές της ζωής ενός τόπου και συγκεκριμένα στην αποδελτίωση της εφημερίδας «Ελευθερία». Τα αρχεία που μπόρεσα να βρω προήλθαν από τα έτη 1932-1934 και 1938-1939. Με αυτά τα στοιχεία επιχείρησα να σχηματίσω μια εικόνα για τη δεκαετία του 1930. Συγκεκριμένα η εργασία πραγματεύεται την μουσική ζωή της Λάρισας. Έχει σαν στόχο την ανάδειξη της μουσικής δραστηριότητας στην πόλη, τα είδη μουσικής που προτιμούσαν οι κάτοικοι της Λάρισας και αν η μουσική, εκτός από ψυχαγωγικό, είχε και εκπαιδευτικό χαρακτήρα.

Οι πληροφορίες που συλλέχθηκαν προήλθαν από άρθρα της εφημερίδας με θέμα τη μουσική, από τις διαφημίσεις αλλά και από τις ανακοινώσεις που δημοσιεύονταν για διάφορες μουσικές και κοινωνικές εκδηλώσεις, καθώς και τα σχόλια και οι εντυπώσεις που προέκυψαν από αυτές.

Διαβάζοντας όμως τα φύλλα της εφημερίδας, για μένα άρχισε ένα ταξίδι στο παρελθόν. Προχωρώντας την εργασία κατάλαβα ότι δεν είναι αρκετό να μελετήσω μόνο τη μουσική της εποχής εκείνης. Πρώτα απ' όλα έπρεπε να γνωρίσω τους ανθρώπους της εποχής. Ποιοι ήταν, πως ζούσαν, τι δουλειές έκαναν ακόμα και πως σκέφτονταν. Τις απαντήσεις στα ερωτήματα αυτά τα βρήκα διαβάζοντας την ελληνική ιστορία και προπάντων την ιστορία της Θεσσαλίας. Μ' αυτό τον τρόπο κατανόησα την κοινωνική δομή της πόλης και το πνεύμα της εποχής. Επίσης μέσα από φωτογραφικό υλικό που βρήκα μπόρεσα να δω πως ήταν η όψη της παλιάς Λάρισας. Πως ήταν οι πλατείες και οι δρόμοι της, που βρίσκονταν κάποια συγκεκριμένα κτίρια όπως τα καφενεία «Πανελλήνιον» και «Παράδεισος», το εξοχικό κέντρο «Λούνα Πάρκ» κ.α. Έτσι το κάθε γεγονός για το οποίο διάβαζα στην εφημερίδα, μπορούσα πλέον να το τοποθετήσω σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο.

Η εργασία μου αρχίζει με το ιστορικό πλαίσιο στο οποίο θα κάνουμε μια αναδρομή στην ιστορία της Λάρισας και της Θεσσαλίας από την αρχαιότητα μέχρι την περίοδο που εξετάζουμε. Θα δώσουμε ιδιαίτερη έμφαση στα ιστορικά γεγονότα της τελευταίας δεκαετίας πριν τον πόλεμο και πως αυτά επηρέασαν τους Λαρισαίους. Στη συνέχεια, θα αναφερθούμε στην οικονομική και κοινωνική ζωή των κατοίκων της πόλης για να κατανοήσουμε πιο εύκολα τα ήθη και τα έθιμά τους, τις πολιτικές τους πεποιθήσεις, τα προβλήματά τους, τα επαγγέλματα που υπήρχαν. Έπειτα, θα αναφερθούμε στην ιστορία του Τύπου στη Λάρισα και συγκεκριμένα της εφημερίδας «Ελευθερία» στην οποία βασίστηκε η αποδελτίωση.

Στο κυρίως θέμα θα αναλύσουμε, με τη βοήθεια των άρθρων της εφημερίδας, τις μουσικές προτιμήσεις των Λαρισαίων. Θα γνωρίσουμε τη μεγάλη ποικιλία που υπήρχε στους τρόπους που διασκέδαζαν όπως οι θεατρικές παραστάσεις που έδιναν διάφοροι θίασοι που επισκέπτονταν την πόλη, οι κινηματογραφικές ταινίες που προβάλλονταν στις αίθουσες των κινηματογράφων, οι συναυλίες και οι μουσικές εκδηλώσεις, οι χοροεσπερίδες που δίνονταν. Θα αναφερθούμε και στους χώρους στους οποίους πραγματοποιούνταν όλες αυτές οι εκδηλώσεις τα οποία ήταν καφενεία, κοσμικά και εξοχικά κέντρα. Θα γνωρίσουμε τους καλλιτέχνες που επισκέπτονταν την πόλη. Θα τονίσουμε το σπουδαίο ρόλο που έπαιζαν οι σύλλογοι στη μουσική και κοινωνική ζωή της πόλης είτε αυτοί ήταν επαγγελματικοί είτε καλλιτεχνικοί είτε φυσιολατρικοί. Τέλος, θα δούμε το σημαντικό ρόλο που έπαιζε το Δημοτικό Ωδείο και ο Μουσικός Σύλλογος στη μουσική εκπαίδευση της πόλης.

Η ιστορία ενός τόπου αποτελείται από προσωπικές ιστορίες των ανθρώπων που τον κατοικούν. Είναι οι ιστορίες ανθρώπων που αγωνίστηκαν να αναβαθμίσουν τη ζωή στην πόλη. Στην εφημερίδα βρήκα πολλά ονόματα γνωστών Λαρισαίων εκείνης της εποχής. Σήμερα τα συναντάμε σαν ονόματα δρόμων, πλατειών και πολιτιστικών κέντρων. Αυτό δείχνει τη μεγάλη συνεισφορά τους στην πόλη και την ευγνωμοσύνη όλων των πολιτών προς αυτούς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

1.1 Η ΘΕΣΣΑΛΙΑ

Ετυμολογικά η λέξη «Θεσσαλία» σημαίνει «θέση θάλασσας» (θέσις + αλς). Πριν από εκατομμύρια χρόνια η περιοχή καλυπτόταν από μία ρηχή λίμνη. Τα νερά συγκεντρώνονταν από πολλά μικρά ποτάμια που κατηφόριζαν από τα γύρω βουνά. Κάποτε αυτό το νερό βρήκε διέξοδο προς τη θάλασσα ανάμεσα από τον Όλυμπο και τον Κίτσοβο. Κατά τη γνώμη των γεωλόγων αυτό οφείλεται σε δύναμη των υδάτων ή σε σεισμικές δραστηριότητες της περιοχής. Έτσι η Θεσσαλία μετατράπηκε σε μία εύφορη πεδιάδα².

Κατά την αρχαιότητα οι Θεσσαλοί οργανώθηκαν σε τέσσερα φυλετικά κράτη, που ονομάστηκαν τετράδες ή μοίρες: την Πελασγιώτιδα, την Εστιαιώτιδα, τη Θεσσαλιώτιδα και τη Φθιώτιδα³. Το 352 π. Χ., ο βασιλιάς Φίλιππος Β΄ κατακτά τη Λάρισα και υποτάσσει τη Θεσσαλία στη Μακεδονία. Οι Θεσσαλοί βοηθούν τον Μέγα Αλέξανδρο στην εκστρατεία του εναντίον των Περσών με ανδρείους πολεμιστές και το άριστο ιππικό τους. Η Θεσσαλία μένει υπό την μακεδονική δυναστεία μέχρι το 197 π.Χ. οπότε περνάει στα χέρια των Ρωμαίων. Η Θεσσαλία κατά την διάρκεια της μακροχρόνιας ιστορίας της δέχτηκε πολλές επιδρομές από διάφορες βαρβαρικές φυλές όπως οι Γότθοι, οι Βησιγότθοι, οι Ούνοι και οι Σλάβοι. Μετά την 4^η Σταυροφορία το 1204 μ.Χ., ο αυτοκράτορας Βαλδουΐνος αναγνώρισε ως βασιλιά της Μακεδονίας τον Βονεφάτιο τον Μομφερρά, ο οποίος κατακτάει και τη Θεσσαλία.

Η διείσδυση των Οθωμανών στη Θεσσαλία αρχίζει από το 1386 με τον σουλτάνο Βογιαζίτ. Το 1423 ο στρατάρχης Τουρχάν του σουλτάνου Μουράτ Β΄ κατέλαβε οριστικώς τη Λάρισα η οποία παρέμεινε μέχρι το 1881 κάτω από την τουρκική κυριαρχία⁴. Η Θεσσαλία απελευθερώθηκε από τον τουρκικό ζυγό το 1881 και συγκεκριμένα την

²Κωνσταντίνος Οικονόμου, *Η Λάρισα και η θεσσαλική ιστορία. Στην ομίχλη του μύθου*. Τόμος Α΄. (Λάρισα: Βιβλιοπωλείο Γνώση, 2007), 5.

³Ανθή Μπάτζιου-Ευσταθίου, επιμ., *Η πελασγίς Λάρισα*. (Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού. ΙΕ΄ Εφορεία προϊστορικών και κλασικών αρχαιοτήτων), 6.

⁴Επαμεινώνδας Φαρμακίδης, *Η Λάρισα. Τοπογραφική και ιστορική μελέτη*, επιμ., Κώστας Σπανός (Λάρισα: Βιβλιοπωλείο Γνώση, 2001), 153.

31^η Αυγούστου του 1881 ο ελληνικός στρατός μπήκε στη Λάρισα. Σε ανάμνηση της μέρας αυτής ο δήμος Λάρισας ονόμασε μια από τις κεντρικότερες αρτηρίες της πόλης, οδό της 31^{ης} Αυγούστου.

1.2 Η ΛΑΡΙΣΑ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΑΡΧΑΙΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ ΜΕΧΡΙ ΤΗΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ

Η πρωτεύουσα της Θεσσαλίας, η Λάρισα, κατοικήθηκε από τους αρχαίους χρόνους. Από της αρχικής κτίσεώς της και μέχρι σήμερα, η Λάρισα βρίσκεται στο ίδιο πάντοτε σημείο. Κράτησε και το όνομά της από τα αρχαία χρόνια μέχρι σήμερα. Ακόμα και οι Τούρκοι κατακτητές δεν μπόρεσαν να το αλλάξουν. Αλλά όπως αναφέρει ο Πουκεβίλ, που ήταν πρόξενος της Γαλλίας στα Ιωάννινα επί Αλή Πασά, η Λάρισα διατήρησε το όνομά της «και μάτην οι Τούρκοι ηθέλησαν ν' αντικαταστήσωσι αυτό δια του Γενή-Σεϊρ όπερ εις μόνον τα επίσημα έγγραφα ευρίσκεται εν χρήσει»⁵.

Οι πρώτοι κάτοικοί της ήταν Πελασγοί, που της έδωσαν και το όνομά της. Ετυμολογικά η λέξη «Λάρισα» σημαίνει ακρόπολη ή ύψωμα-λόφος, γενικά τόπος φυσικά οχυρωμένος. Ήταν κτισμένη σε ύψωμα και ήταν προφυλαγμένη από Βορρά και Δύση από τον Πηνειό ποταμό - σήμερα ο χώρος αυτός ονομάζεται «Φρούριο». Σύμφωνα με τη μυθολογία, η Νύμφη Λάρισα χάρισε το όνομά της στην πόλη, αφού γλίστρησε, έπεσε στον Πηνειό και έχασε τη ζωή της. Η μορφή της απεικονίζεται στην μπροστινή όψη των νομισμάτων της Λάρισας, ενώ στην πίσω όψη απεικονίζεται το δεύτερο αγαπημένο θέμα των Λαρισαίων, το άλογο⁶.

Στους αρχαίους χρόνους η Λάρισα ήταν διάσημη γιατί σ' αυτή έζησε, πέθανε και ετάφη ο πατέρας της ιατρικής, Ιπποκράτης. Σήμερα προς τιμήν του ονομάζεται μια ολόκληρη συνοικία.

Ο Χριστιανισμός διαδόθηκε στη Θεσσαλία από τον 2^ο κιόλας αιώνα μ.Χ. Πρώτος επίσκοπος της Λάρισας, ο Άγιος Αχίλλειος, υπήρξε ιδρυτής πολλών κοινωφελών ιδρυμάτων στην πόλη και πήρε μέρος και στην Α΄ Οικουμενική Σύνοδο της Νίκαιας. Μετά την κατάκτηση της Θεσσαλίας από τους Βουλγάρους τα λείψανα του Αγίου μεταφέρθηκαν

⁵Επαμεινώνδας Φαρμακίδης, *Η Λάρισα. Τοπογραφική και ιστορική μελέτη*, επιμ., Κώστας Σπανός (Λάρισα: Βιβλοπωλείο Γνώση, 2001), 34- 35.

⁶Δήμος Λαρισαίων, *Λάρισα 8000 χρόνια νεότητας*. (Λάρισα. Δήμος Λαρισαίων, 2008), 16.

από τον Βούλγαρο βασιλιά Σαμουήλ σ' ένα νησί της λίμνης Πρέσπας που πήρε και το όνομα του Αγίου. Τα λείψανα του Αγίου επέστρεψαν στη Λάρισα στις 14 Μαΐου 1981⁷.

Οι πολλές εισβολές που υπέστη η Λάρισα στη διάρκεια τη ιστορίας της έφεραν πολλές φορές την ερήμωση και την καταστροφή. Οι κάτοικοι έφευγαν και εγκαθίστανται στα γύρω ορεινά χωριά όπου δεν έφτανε το χέρι του κατακτητή. Όλοι οι εισβολείς προσπάθησαν να αλλάξουν τον χαρακτήρα της πόλης. Οι Φράγκοι άλλαξαν το παλιό χαρακτηριστικό «εθνόσημο» με τον αρχαιοθεσσαλικό ίππο και το αντικατέστησαν με το λαμβαρδικό λιοντάρι, μαρμάρινο ομοίωμα του οποίου βρέθηκε το 1829⁸. Οι ορθόδοξοι επίσκοποι αντικαταστάθηκαν με καθολικούς. Οι Τούρκοι άλλαξαν ακόμα και το όνομα της πόλης σε Γενί-Σεχίρ (Νεάπολις). Κατά την Τουρκοκρατία εγκαθίστανται στη Λάρισα πολλές τουρκικές οικογένειες σε καινούριες συνοικίες που χτίζονται γύρω από την παλιά, αυτή του σημερινού Φρουρίου, που θεωρείται και χριστιανική συνοικία. Από το 1770 η Λάρισα αναγνωρίστηκε σαν πρωτεύουσα της Θεσσαλίας και έδρα του διοικητού της. Μετά την απελευθέρωση πάλι αναγνωρίζεται σαν πρωτεύουσα της Θεσσαλίας και είναι έδρα όλων των ανώτερων εκκλησιαστικών, πολιτικών και στρατιωτικών Αρχών.

1.3 Η ΛΑΡΙΣΑ ΣΤΟΥΣ ΝΕΩΤΕΡΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ

Η Λάρισα αμέσως μετά την απελευθέρωσή της άρχισε να αναγεννιέται, να παίρνει την όψη των άλλων ελευθέρων Ελληνικών πόλεων. Μέχρι τα τελευταία χρόνια της Τουρκοκρατίας η πόλη είχε στενούς και ακανόνιστους δρόμους και μονώροφα σπίτια χτισμένα με πλιθιά. Μετά την απελευθέρωση εφαρμόζεται το πρώτο σχέδιο πόλεως, στρώνονται οι πρώτες οδικές αρτηρίες με ασφαλτο, δημιουργούνται πλατείες και κήποι. Χάρη στη δωρεά του Ιωάννη Κουτλιμπανά χτίζεται το πρώτο Νοσοκομείο στη Λάρισα⁹. Τέσσερις μόλις μήνες μετά την απελευθέρωση αποφασίστηκε η σιδηροδρομική σύνδεση της Λάρισας με τον Βόλο. Έτσι ο σιδηρόδρομος ένωσε τη Λάρισα με όλη τη Θεσσαλία και αργότερα με την υπόλοιπη Ελλάδα. Κατασκευάστηκαν δρόμοι, με τους οποίους συνδέεται

⁷Μιχαήλ Π. Αβραμόπουλος και Βασίλειος Χ. Βουτσιλάς, *Λάρισα*. (Θεσσαλονίκη, 1962), 30.

⁸Βάσος Καλογιάννης, *Χρυσή βίβλος του Δήμου Λαρίσης. Από την μακραίωνη ιστορία της θεσσαλικής πρωτεύουσας*. (Λάρισα, Τύποις: Δημητρακόπουλου, 1963), 38.

⁹Επαμεινώνδας Φαρμακίδης, *Η Λάρισα. Τοπογραφική και ιστορική μελέτη*, επιμ. Κώστας Σπανός, (Λάρισα, Βιβλιοπωλείο Γνώση, 2001), 30.

με όλες τις κοινότητες του νομού και το αυτοκίνητο άρχισε να κυκλοφορεί στη Λάρισα από τα πρώτα χρόνια της εφεύρεσής του¹⁰.

Στην ανάπτυξη της πόλης κυρίαρχο ρόλο είχε η Δημοτική Αρχή και ο εκάστοτε Δήμαρχος. Ένας από τους σπουδαιότερους Δημάρχους ήταν ο Μιχαήλ Σάπκας. Ένα από τα σπουδαιότερα έργα επί των ημερών του είναι η σύσταση της «Ανώνυμος Εταιρεία Υδρεύσεως-Ηλεκτροφωτισμού Λαρίσης» τον Ιανουάριο του 1925.

Η πόλη της Λαρίσας αρχικά υδρευόταν από τον Πηνειό μέσω των «σακατζήδων» οι οποίοι έβαζαν το νερό σε σακιά και βαρέλια και το πουλούσαν από σπίτι σε σπίτι. Το νερό όμως ήταν ανθυγιεινό. Στις αρχές του αιώνα τα έργα ύδρευσης και ηλεκτροφωτισμού της πόλης αναλαμβάνει μία ξένη εταιρεία, η «OMNIUM». Τα έργα όμως διακόπτονται λόγω του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Με τη λήξη του πολέμου, η εταιρεία δεν συνεχίζει τα έργα, εγκαταλείπει κάθε προσπάθεια για ύδρευση και πλέον παρέχει κακό φωτισμό. Το 1924 το Δημοτικό Συμβούλιο κηρύσσει έκπτωτη την «OMNIUM» και διακόπτει κάθε σχέση μαζί της καθώς δεν τηρεί τους όρους της σύμβασής της. Έτσι ιδρύεται η Εταιρεία Ύδρευσης και Ηλεκτρισμού Λαρίσης (ΕΥΗΛ). Τα έργα της ύδρευσης στοίχισαν 20.000.000 δραχμές. Το ποσό αυτό το κάλυψαν εξ ολοκλήρου οι κάτοικοι χωρίς να βάλει μια δραχμή το κράτος. Στις 6/12/1930 έγιναν τα εγκαίνια του υδατόπυργου και παρευρέθηκε ο ίδιος ο Πρωθυπουργός Ελευθέριος Βενιζέλος που έμεινε εντυπωσιασμένος από τα έργα και έστειλε προσωπική επιστολή στον Δήμαρχο εκφράζοντας τον θαυμασμό του¹¹. Παράλληλα η ΕΥΗΛ εκτέλεσε και πρόσθετα έργα ηλεκτρισμού. Ηλεκτροφωτίστηκε όλη η πόλη, έφερε νέες μηχανές και μετέτρεψε το ρεύμα σε εναλλασσόμενο.

Η πόλη της Λαρίσας δεν νοείται χωρίς το ποτάμι της. Είναι άρρηκτα δεμένη με τον Πηνειό. Ο Πηνειός λέγεται και Σαλαμπριά, που σημαίνει σημείο που δέχεται από πολλές μεριές εισροή νερών. Σήμερα η ονομασία αυτή διατηρείται μόνο για ένα κομμάτι του ποταμού. Το ποτάμι είναι δώρο της φύσης για την πόλη. Την προφυλάσσει από τη βορινή πλευρά και συμβάλλει στην εμπορική και οικονομική ανάπτυξη της πόλης. Στις όχθες του ποταμού αναπτύσσονταν επαγγέλματα που χρειαζόνταν τρεχούμενο νερό. Εκεί οι ταμπάκηδες, οι τεχνίτες που κατεργάζονταν τα δέρματα, είχαν ιδρύσει μια ολόκληρη συνοικία, τα Ταμπάκικα, που σήμερα ονομάζεται Αμπελόκηποι. Πιο πέρα λειτουργούσαν

¹⁰Μιχαήλ Π. Αβραμόπουλος και Βασίλειος Χ. Βουτσιλάς, *Λάρισα*. (Θεσσαλονίκη, 1962), 64.

¹¹Βάσος Καλογιάννης, *Χρυσή βίβλος του Δήμου Λαρίσης. Από την μακραίωνη ιστορία της θεσσαλικής πρωτεύουσας*. (Λάρισα, Τύποις: Δημητρακόπουλου, 1963), 202.

νερόμυλοι που με τα χρόνια εξελίσσονταν και το 1929 λειτούργησε ο πρώτος κυλινδρόμυλος των Φώτη και Μιχάλη Παππά. Στην περιοχή του Αγ. Αθανασίου λειτουργούσαν βαφεία και υφαντουργία, καθώς η επεξεργασία του μαλλιού απαιτούσε άφθονο νερό. Μέσω του ποταμού μεταφερόταν και η ξυλεία από την Καλαμπάκα για τη Λάρισα. Στην αριστερή όχθη του ποταμού γινόταν και η ετήσια εμποροπανήγυρη.

Η γέφυρα, που ένωνε τις δύο όχθες του ποταμού, χτίστηκε κατά πάσα πιθανότητα επί Τουρκοκρατίας. Ήταν πέτρινη και αποτελούνταν από εννιά τόξα και το μήκος της ήταν 118 μέτρα περίπου¹². Το 1941, με την είσοδο των Γερμανών στην Ελλάδα, οι Βρετανοί ανατίναξαν ένα τόξο για να καλύψουν την υποχώρησή τους. Τον Οκτώβριο όμως του 1944, οι Γερμανοί με την υποχώρησή τους ανατίναξαν όλα τα τόξα εκτός από δύο. Η γέφυρα ξαναχτίστηκε το 1950.

Την περίοδο που μελετάται κατασκευάζονται καινούρια κτίρια για τα δημοτικά σχολεία. Ιδρύονται δύο γυμνάσια αρρένων και ένα θηλέων.¹³ Γίνεται ανέγερση της Νέας Δημοτικής Αγοράς. Κατασκευάζονται πλατείες και δενδροφυτεύονται κήποι. Η οδοποιία γνωρίζει πρωτοφανή δραστηριότητα και διαμορφώνονται τα πρώτα πεζοδρόμια τα οποία δεν υπήρχαν μέχρι τότε¹⁴. Ιδρύεται το Δημοτικό Ωδείο και η Πυροσβεστική Υπηρεσία¹⁵.

Το 1925 εγκαθίσταται στη Λάρισα το Β' Σώμα Στρατού και το 1931 η Αεροπορία, που συντελούν στην οικονομική άνοδο της πόλης. Όλα αυτά συμβάλλουν στην ανάπτυξη μίας εύπορης αστικής τάξης. Αυτό φαίνεται και από τις διαφημίσεις της εφημερίδας των γιατρών, των εμπόρων, των δικηγόρων, των βιοτεχνών και άλλων επαγγελματιών.

Το 1936, η κυβέρνηση του δικτάτορα Μεταξά, παύει, με δήθεν «επαναστατική πράξη», ολόκληρο το Δημοτικό Συμβούλιο της Λάρισας με τη δικαιολογία ότι δεν ενέπνεε απόλυτη εμπιστοσύνη και διορίζει στη θέση του εξαμελή Δημοτική Επιτροπή¹⁶.

Η δεκαετία του 1930-1940 είναι μια ταραχώδης δεκαετία για όλο τον κόσμο και ιδιαίτερα για την Ευρώπη. Χαρακτηρίζεται από μία παγκόσμια οικονομική κρίση και την άνοδο του φασισμού όπως στη Γερμανία, Ιταλία, Ισπανία. Η Ελλάδα μπήκε στη δεκαετία του 1930 χωρίς βασιλιά, και με επικεφαλής της Ελληνικής Κυβέρνησης, τον Βενιζέλο. Οι

¹²Δήμος Λαρισαίων, *Λάρισα 8000 χρόνια νεότητας*. (Λάρισα. Δήμος Λαρισαίων, 2008), 154.

¹³Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 7/9/1939.

¹⁴Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 20/8/1938.

¹⁵Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 5/1/1939. Βάσος Καλογιάννης, *Χρυσή βίβλος του Δήμου Λαρίσης. Από την μακράϊωνη ιστορία της θεσσαλικής πρωτευούσης*. (Λάρισα, Τύποις: Δημητρακόπουλου, 1963). 194, 232.

¹⁶Βάσος Καλογιάννης, *Λεύκωμα φωτο-ιστορικό του Δήμου Λάρισας με τους Δημάρχους και Δ. Συμβούλους 110 χρόνων ελεύθερης ζωής του τόπου*. (Λάρισα. Δήμος Λάρισας, 1990), 92.

εκλογές του 1932 που πραγματοποιήθηκαν με το αναλογικό σύστημα, οδήγησαν σε αδιέξοδο. Το Φιλελεύθερο Κόμμα είχε μικρό προβάδισμα σε σχέση με το Λαϊκό Κόμμα, αλλά ο ηγέτης του δεύτερου, ο Παναγής Τσαλδάρης ήταν αυτός που σχημάτισε κυβέρνηση η οποία άντεξε ένα χρόνο. Αναλαμβάνει πρωθυπουργός ο Ε. Βενιζέλος και οδηγεί τη χώρα σε νέες εκλογές με πλειοψηφικό σύστημα. Το Μάρτιο του 1933, το Λαϊκό Κόμμα με τους συμμάχους του πήρε την πλειοψηφία με 135 έδρες. Ο Π. Τσαλδάρης γίνεται ξανά πρωθυπουργός¹⁷. Το αποτέλεσμα σοκάρει το στρατό. Έτσι επιχειρείται από μερικούς αξιωματικούς, με αρχηγό τον Πλαστήρα, στρατιωτικό πραξικόπημα χωρίς επιτυχία. Η είδηση αυτή προκάλεσε αναστάτωση και στην πόλη μας. Το Β΄ Σώμα Στρατού φάνηκε ότι ήταν εναντίον του κινήματος. Έβγαλε ανακοίνωση ότι αναλαμβάνει την τήρηση της τάξης μέχρι να δημιουργηθεί δημοκρατική κυβέρνηση. Επίσης απαγόρευσε την έκδοση εφημερίδων, τις λαϊκές συγκεντρώσεις και τις πολιτικές διαδηλώσεις. Αυτό προκάλεσε μεγαλύτερη ανησυχία στους πολίτες. Το βράδυ όμως της ίδιας μέρας, η Ταξιαρχία Ιππικού ανακοίνωσε ότι η κατάσταση εξομαλύνθηκε κι ότι παύει να ισχύει η απαγόρευση των εκδόσεων των εφημερίδων¹⁸. Μερικοί αξιωματικοί συλλαμβάνονται. Ο Πλαστήρας διαφεύγει στο εξωτερικό¹⁹. Ο Βενιζέλος κατηγορήθηκε για συννεοχή στην απόπειρα του πραξικοπήματος. Τον Ιούνιο πραγματοποιήθηκε απόπειρα δολοφονίας του με αποτέλεσμα να σκοτωθεί ο οδηγός του αυτοκινήτου του Βενιζέλου και να τραυματιστεί η γυναίκα του Ελένη²⁰. Η κυβέρνηση Τσαλδάρη επιχειρεί εκκαθάριση του στρατού από δημοκρατικούς αξιωματικούς. Τον Μάρτιο του 1935, γίνεται και δεύτερη αποτυχημένη προσπάθεια πραξικοπήματος και ο Βενιζέλος αναγκάζεται να καταφύγει στη Γαλλία όπου και πέθανε.

Το 1935 το Κοινοβούλιο ανακήρυξε την αποκατάσταση του μοναρχικού συντάγματος. Ο βασιλιάς Γεώργιος Β΄ επιστρέφει στην Ελλάδα πρόθυμος για συμφιλίωση. Έβαλε μια μη κομματική υπηρεσιακή κυβέρνηση για να προετοιμάσει τη διεξαγωγή εκλογών τον Ιανουάριο του 1936. Στις εκλογές κανένα κόμμα δεν μπόρεσε να πάρει την πλειοψηφία κι έτσι ο σχηματισμός μιας δημοκρατικής κυβέρνησης ήταν δύσκολος. Την κατάσταση αυτή εκμεταλλεύεται ο Ιωάννης Μεταξάς που ήταν πρωθυπουργός της υπηρεσιακής κυβέρνησης. Κηρύττει κατάσταση έκτακτης ανάγκης και διαλύει το

¹⁷Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 5/3/1933, 6/3/1933.

¹⁸Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 7/3/1933.

¹⁹Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 8/3/1933.

²⁰Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 7/6/1933.

κοινοβούλιο. Έτσι η Ελλάδα έφτασε στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο με επικεφαλής έναν δικτάτορα²¹.

1.4 Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΖΩΗ

Η Λάρισα, λόγω του ότι περιβάλλεται από μια εύφορη πεδιάδα, είχε πάντοτε εύπορους κατοίκους. Τον καιρό της Τουρκοκρατίας οι πιο πλούσιοι μπέηδες κατοικούσαν σ' αυτήν. Όλοι αυτοί οι άνθρωποι είχαν την επιθυμία και την οικονομική δυνατότητα να ξοδέψουν και κάποια χρήματα για τη διασκέδασή τους. Αξιοσημείωτο είναι ότι ο Κωνσταντίνος Κούμας αναφέρει ότι το πρώτο πιάνο το έφερε στη Λάρισα ο Βελής Πασάς, γιος του Αλή Πασά, όταν τοποθετήθηκε Διοικητής της Θεσσαλίας, το 1812²².

Μετά την προσάρτηση της Θεσσαλίας στο Ελληνικό κράτος τη θέση των Τούρκων παίρνουν πλούσιοι Έλληνες του εξωτερικού. Σιγά σιγά εγκαθίστανται και κάτοικοι από την υπόλοιπη Ελλάδα. Ανάμεσα σ' αυτούς ήταν γιατροί, δικηγόροι, δάσκαλοι, έμποροι. Η αστική τάξη αυξάνεται. Στην οικονομική και κοινωνική άνθηση της πόλης συνέβαλλε και η εγκατάσταση του Β΄ Σώματος Στρατού και της Αεροπορίας. Ο στρατός προμηθεύεται όλα τα απαραίτητα είδη ένδυσης και τροφίμων από την ντόπια αγορά. Αυξάνεται η ζήτηση οικοδομών κυρίως για την στέγαση των αξιωματικών. Έτσι υπάρχει μεγάλη ζήτηση για διάφορα επαγγέλματα όπως σιδηρουργοί, ξυλουργοί, υποδηματοποιοί κ.α. Η κατασκευή των θεσσαλικών σιδηροδρόμων έδωσε σημαντική ώθηση στην ανάπτυξη του εμπορίου. Στην αγορά της Λάρισας υπήρχαν καταστήματα με διάφορα είδη για όλα τα γούστα. Αρκεί να ρίξουμε μια ματιά στις ανακοινώσεις και τις διαφημίσεις της «Ελευθερίας» και βλέπουμε ότι υπήρχαν υαλοπωλεία, καταστήματα με υφάσματα, ραφεία, κομμωτήρια, καταστήματα με γυναικεία καπέλα, καταστήματα δώρων κ.α. Εντύπωση προκαλεί το ότι ένα εμπορικό μαγαζί μπορούσε να πουλάει διάφορα είδη που πολλές φορές δεν είχαν καμιά σχέση μεταξύ τους. Για παράδειγμα, στο κατάστημα του Α. Κάλλη, οι ενδιαφερόμενοι μπορούσαν να αγοράσουν ποδήλατα και όλα τα ανταλλακτικά τους αλλά και αγνό και φρέσκο καφέ. Ενώ στο υαλοπωλείο του Αθαν. Χαλικιόπουλου, μπορούσαν

²¹Stevan K. Pavlowitch, *Ιστορία των Βαλκανίων 1804-1945*, μετ. Λουκιανός Χασιώτης (Θεσσαλονίκη, Βάνιας, 2005), 414-416.

²²Επαμεινώνδας Φαρμακίδης, *Η Λάρισα. Τοπογραφική και ιστορική μελέτη*, επιμ. Κώστας Σπανός (Λάρισα, Βιβλιοπωλείο Γνώση, 2001), 196.

να προμηθευτούν και ηλεκτρικούς λαμπτήρες OSRAM²³. Οι έμποροι προμηθεύονταν τα εμπορεύματά τους από την Αθήνα αλλά και από το εξωτερικό²⁴.

Όσον αφορά τον τομέα της βιομηχανίας, στη Λάρισα αναπτύσσονται διάφορα είδη όπως αλευρόμυλοι, παγοποιεία, εργοστάσια υποδημάτων, ζαχαροπλαστικής, ποτοποιεία. Από τις πληροφορίες που μας παρέχει η εφημερίδα γνωρίζουμε ότι υπάρχει η καπνοβιομηχανία «Δράκου», που σύμφωνα με διαφήμιση, κατασκευάζει τα τσιγάρα της από τα εκλεκτότερα καπνά του Αγρινίου και της Θεσσαλίας²⁵. Στο εργοστάσιο μωσαϊκών των Χατζηδημούλη-Χαριτάκη κατασκευάζονται πλακάκια μωσαϊκά εξαιρετικής ποιότητας²⁶. Το καλλιτεχνικό επιπλασιείο του Δ. Αντωνόπουλου αναλαμβάνει την κατασκευή παντός είδους επίπλων²⁷. Επίσης, η βιομηχανία εριουργίας του Νικολ. Γραμμενόπουλου κατασκευάζει νήματα παντός τύπου²⁸ και η υφαντουργία του Γ. Πατσάλη παράγει χειμερινά υφάσματα²⁹.

Στην οικονομική ανάπτυξη της πόλης συνέβαλλε και η εβραϊκή κοινότητα. Από τον 7^ο μ.Χ. αιώνα, Εβραίοι υπήρχαν σε όλη την Ελλάδα αλλά και στη Λάρισα. Τον 15^ο αιώνα η κοινότητά της δέχτηκε Εβραίους από την Ουγγαρία και την Πολωνία, ενώ τον 16^ο αιώνα δέχτηκε και τους διωγμένους Εβραίους από την Ισπανία. Οι Ισπανοεβραίοι ήταν γιατροί, φαρμακοποιοί, βιοτέχνες και έτσι συνέβαλλαν θετικά στην οικονομική ζωή της πόλης. Έκτισαν δική τους συναγωγή και έτσι για αρκετά χρόνια υπήρχαν στη Λάρισα δύο ξεχωριστές εβραϊκές κοινότητες. Αλλά με τη καθοδήγηση των ραβίνων τους ενώθηκαν σε μία, η οποία υπάρχει μέχρι και σήμερα. Οι Εβραίοι όπως και οι Χριστιανοί καταπιέστηκαν το ίδιο από τους Τούρκους. Γι' αυτό γιόρτασαν με χαρά την απελευθέρωση της Θεσσαλίας και όταν αργότερα ήρθε στη Λάρισα ο βασιλιάς Γεώργιος Α΄, τον υποδέχτηκε μαζί με όλες τις αρχές της πόλης ο ίδιος ο Αρχираβίνος Λάρισας, Συμεών Πέσσαχ. Οι Εβραίοι έμεναν στη συνοικία τα «εβραϊκά» η οποία σήμερα ονομάζεται «Έξι Δρόμοι». Εκεί, μαζί με τα σπίτια τους, υπήρχαν και πολλά εβραϊκά μαγαζιά, εργαστήρια και μικρές επιχειρήσεις. Η

²³Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 20/10/1933.

²⁴Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 18/11/1933, 10/12/1933.

²⁵Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 13/1/1932.

²⁶Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 19/1/1932.

²⁷Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 26/2/1932.

²⁸Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 25/9/1932.

²⁹Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 19/11/1933.

συνοικία αυτή δεν είχε ποτέ τη μορφή γκέτο. Τα σπίτια των Εβραίων ήταν δίπλα σε αυτά των Χριστιανών³⁰.

Τα επαγγέλματα που ασκούσαν ήταν ποικίλα. Οι περισσότεροι ήταν μικροβιοτέχνες, τεχνίτες, έμποροι. Υπήρχαν λίγοι γιατροί, φαρμακοποιοί και δημόσιοι υπάλληλοι. Υπήρχε κι ένας χοροδιδάσκαλος, ο κ. Μουσίκος.

Η εβραϊκή κοινότητα συμμετείχε σε πολιτιστικές και κοινωνικές εκδηλώσεις της πόλης και ήταν πολύ αγαπητή και σεβαστή από τους υπόλοιπους Λαρισαίους συμπολίτες της. Μάλιστα, στη χοροεσπερίδα που διοργάνωσε ο Σιωνιστικός Σύλλογος για την ενίσχυση των απόρων ομοθρήσκων του, παρευρέθηκαν πολλοί Λαρισαίοι πολίτες καθώς επίσης και ο Δήμαρχος κ. Αστεριάδης και ο Στρατηγός κ. Συρμακέζης. Η βραδιά άνοιξε με τον χορό καλαματιανό³¹. Ο Σιωνιστικός Σύλλογος, μέσα από την εφημερίδα «Ελευθερία», ευχαρίστησε τις πολιτικές και Στρατιωτικές Αρχές καθώς και όλη την κοινωνία της Λάρισας για την υποστήριξή της³².

Στη Λάρισα, μία φορά, τον χρόνο πραγματοποιούνταν και εμποροπανήγυρις, στην οποία πωλούνταν ζώα μικρά και μεγάλα αλλά και είδη εμπορίου. Αυτή θεσπίστηκε το 1888 με την απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου και μετά την εισήγηση του τότε Δημάρχου Διονυσίου Γαλάτη. Αρχικά αποφασίστηκε να πραγματοποιείται από τις 15 Σεπτεμβρίου για 8 μέρες³³. Αργότερα όμως, αποφασίστηκε να γίνεται από τις 24-30 Σεπτεμβρίου, παράδοση η οποία συνεχίζεται μέχρι και σήμερα. Από τα άρθρα του 1938 όμως βλέπουμε πως διοργανώνονταν και δεύτερη εμποροπανήγυρη μέσα στο χρόνο και συγκεκριμένα τον Μάιο³⁴.

Ο Δήμος έστηνε πρόχειρα παραπήγματα και τα νοίκιαζε στους ενδιαφερόμενους εμπόρους³⁵. Οι τρεις πρώτες μέρες ήταν αφιερωμένες στην αγοραπωλησία ζώων. Έτσι, πολλοί γεωργοί κατέβαιναν στην Λάρισα για να αγοράσουν τα ζώα που τους χρειαζόνταν. Μάλιστα, ένα άρθρο λέει ότι λόγω καλής σοδειάς που είχαν εκείνη τη χρονιά, μπόρεσαν να αγοράσουν περισσότερα ζώα και εμπορεύματα που τους ήταν απαραίτητα³⁶.

³⁰ Δήμος Λαρισαίων, *Λάρισα 8000 χρόνια νεότητας*. (Λάρισα, Δήμος Λαρισαίων, 2008), 102.

³¹ Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 13/3/1934.

³² Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 18/3/1934.

³³ Βάσος Καλογιάννης, *Χρυσή βίβλος του Δήμου Λαρίσης. Από την μακραίωνη ιστορία της Θεσσαλικής πρωτεύουσής*. (Λάρισα, Τύποις: Δημητρακόπουλου, 1963), 142.

³⁴ Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 5/5/1938.

³⁵ Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 10/5/1938.

³⁶ Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 2/10/1933.

Μαζί με τα εμπορικά καταστήματα στήνονταν και υπαίθρια κέντρα διασκέδασης με λαϊκά όργανα. Έτσι οι παζαριώτες δεν έχαναν την ευκαιρία να γλεντήσουν³⁷. Πέρα από αυτό στήνονταν και υπαίθρια ρουλέτα. Έτσι υπήρχαν και πάρα πολλοί αφελείς που έχαναν τα λεφτά τους. Μάλιστα σε ένα άρθρο της εφημερίδας ο αρθρογράφος προτρέπει τις Αρχές να ελέγχουν και να παραχωρούν τις άδειες με πιο αυστηρά κριτήρια σε αυτούς που είχαν τα τυχερά παιχνίδια³⁸.

Πρέπει να αναφέρουμε ότι κατά τη διάρκεια της εμποροπανηγύρεως διεξάγονταν και ιππικοί αγώνες όπως φαίνεται και από τα άρθρα της εφημερίδας³⁹ τους οποίους τους διοργάνωνε ο Δήμος Λάρισας. Οι αγώνες αυτοί καθιερώθηκαν από το 1887. Πολλές φορές γινόταν μαζί και η Κτηνοτροφική και Πτηνοτροφική Έκθεση⁴⁰. Στους αγώνες έπαιρναν μέρος αξιωματικοί του Στρατού αλλά και πάρα πολλοί ιδιώτες οι οποίοι εκτρέφανε άλογα, ειδικά για αυτό το λόγο. Ο Δήμος της πόλης έστηνε εξέδρες για να είναι πιο άνετη η παρακολούθηση των αγώνων από τον κόσμο. Φυσικά τους αγώνες τους τιμούσαν με την παρουσία τους όλες οι πολιτικές και στρατιωτικές αρχές του τόπου. Τα βραβεία που απονέμονταν ήταν κυρίως χρηματικά ποσά.

³⁷Γιώργος Ζιαζιάς, *Αναζητώντας τη χαμένη Λάρισα. 50 χρόνια μνήμες και αναπολήσεις (1900-1950)*. Τόμος Β'. (Λάρισα, 2000), 142.

³⁸Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 22/9/1933.

³⁹Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 24/9/1933, 18/9/1938.

⁴⁰Γιώργος Ζιαζιάς, *Αναζητώντας τη χαμένη Λάρισα. 50 χρόνια μνήμες και αναπολήσεις (1900-1950)*. Τόμος Β'. (Λάρισα, 2000), 145.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ «ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ» ΚΑΙ Η ΑΠΟΔΕΛΤΙΩΣΗ ΤΗΣ

2.1 Ο ΤΥΠΟΣ ΣΤΗ ΛΑΡΙΣΑ

Μαζί με την απελευθέρωση της Θεσσαλίας το 1881, εκδίδονται και οι πρώτες εφημερίδες στη Λάρισα. Αυτές ήταν ο «Αστήρ της Θεσσαλίας» από τον εκδότη Αντρέα Πεταλά που ήταν και η πρώτη εφημερίδα που εκδόθηκε σε ολόκληρη τη Θεσσαλία. Ο Αντρέας Πεταλάς ήταν δικηγόρος, δημοσιογράφος και θεολόγος. Στην αρχή η εφημερίδα έβγαινε μια φορά την εβδομάδα και αργότερα δύο. Δεύτερη εφημερίδα που κυκλοφόρησε στη Λάρισα ήταν η «Ανεξαρτησία» με τον εκδότη Βασίλη Αργυρόπουλο και συντάκτη τον Φωκίωνα Τσαπαλίδη. Η εφημερίδα έβγαινε τρεις φορές την εβδομάδα. Οι δύο αυτές εφημερίδες κυκλοφόρησαν μέχρι το 1884⁴¹.

Μέσα στα επόμενα χρόνια κυκλοφόρησαν πολλές εφημερίδες. Οι περισσότερες ήταν εβδομαδιαίες όπως ο «Ελεύθερος Πολίτης» το 1883 με εκδότη τον Χρ.Γιατράκο, η «Σάλπιγξ» το 1889 με εκδότη τον Μιχ. Τσόγκα, η «Αναγέννησις» το 1933 με εκδότη τον Ιωάννη Κουμουνδούρο, η «Νέα Κοινωνία» το 1934 με εκδότη τον Κων. Τζαντζάλη. Κυκλοφορούσαν και σατυρικές εφημερίδες όπως ο «Ζερζεβούλης» το 1882 με εκδότη τον Αθανάσιο Μανωλάκη, ο «Σάτυρος» το 1892 με εκδότη τον Σ. Γκολφινόπουλο, η «Φασαρία-Παραινέτης» το 1927 με εκδότες τους Θ. Ναός και Π. Βαρθαλίτης και πολλές άλλες. Μία από τις πιο αξιόλογες εφημερίδες που αξίζει να αναφερθεί ήταν η «Μικρά». Την εφημερίδα την έγραφε, τη διόρθωνε, την τύπωνε και την πουλούσε μόνο ένας άνθρωπος, ο Θρασύβουλος Μακρής. Εκδόθηκε για πρώτη φορά το 1896 και είχε σχήμα επιστολόχαρτου με διαστάσεις 8x10.3 και αργότερα 10x13.50 εκατοστά⁴² και η έκδοσή

⁴¹Κατερίνα Γιαννακοπούλου-Πολίτη. (1997). *Η Λάρισα και η περιοχή της. Από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα: πρακτικά 3^{ου} συνεδρίου Λαρισαϊκών Σπουδών* (8-9.4.1995). Λάρισα: Όμιλος Φίλων της Θεσσαλικής Ιστορίας. Σελ. 291-293.

⁴²Τάκης Τλούπας και Νίκος Δ. Νάκος, *Λάρισα εικόνες του χθες*, 3^η εκδ. (Λάρισα, Έλλα, 2003), 27.

της σταμάτησε το 1927. Αργότερα ο Θρασύβουλος Μακρής εργάστηκε στην εφημερίδα «Ελευθερία» ως προϊστάμενος τυπογραφείου.

Στις αρχές του 20ού αιώνα, οι εφημερίδες που εκδίδονταν δεν είχαν όλες δικά τους τυπογραφεία. Έτσι, διαφορετικές εφημερίδες μπορούσαν να τυπωθούν στο ίδιο τυπογραφείο. Το περιεχόμενό τους αφορούσε περισσότερο τοπικές ειδήσεις. Διατίθεντο, ως επί το πλείστον, με συνδρομή.

Στην περίοδο που μελετάται η Λάρισα διέθετε αρκετά τυπογραφεία. Πολλοί από τους ιδιοκτήτες τους είχαν χαρτοβιβλιοπωλεία και βιβλιοδετεία για να εξυπηρετούν την πελατεία τους όπως ο Γιώργος Δημητρακόπουλος, ο Αντώνης Παναγιωτακόπουλος και ο Γεώργιος Βελώνης.

Για να φτάσει μία εφημερίδα στα χέρια των αναγνωστών έπρεπε να συνεργαστούν άνθρωποι από τρία επαγγέλματα: οι δημοσιογράφοι, οι τυπογράφοι και οι εφημεριδοπώλες. Εκείνα τα χρόνια, η δουλειά του δημοσιογράφου δεν ήταν εύκολη. Για να καλύψουν όλα τα γεγονότα της ημέρας έπρεπε να οργώσουν την πόλη από άκρη σε άκρη. Κατόπιν τα κείμενά τους παραδίδονταν στους τυπογράφους που έκαναν σελιδοποίηση των κειμένων και την εκτύπωση. Όταν οι εφημερίδες ήταν έτοιμες τις παραλάμβαναν οι εφημεριδοπώλες και τις μοίραζαν από πόρτα σε πόρτα⁴³.

2.2 Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ ΤΗΣ

Η ιστορία της εφημερίδας «Ελευθερία» που μελετάμε αρχίζει στις 19 Οκτωβρίου 1922. Ξεκίνησε ως εβδομαδιαία εφημερίδα και δύο μήνες αργότερα καθιερώθηκε ως καθημερινή. Για τα χρόνια εκείνα αυτό ήταν ένα πολύ μεγάλο τόλμημα για μια επαρχιακή πόλη. Παρ' όλα αυτά κατόρθωσε να διευρύνει την κυκλοφορία της σ' όλο τον νομό. Συνεργαζόταν με ανταποκριτές από όλες τις πόλεις της Θεσσαλίας ακόμα και της Μακεδονίας.

Ιδρυτής της ήταν ο Γιώργος Δημητρακόπουλος. Γεννήθηκε στο χωριό Λυκόσουρα της Μεγαλόπολης Πελοποννήσου το 1871. Σε ηλικία 9 ετών αρχίζει να εργάζεται ως εφημεριδοπώλης στην Αθήνα σε πρακτορείο εφημερίδων. Δέκα χρόνια αργότερα δημιουργεί στο Βόλο το δικό του πρακτορείο διανομής εφημερίδων. Το 1914 αγοράζει στη

⁴³Βασίλης Χ. Δούλος, *Νοσταλγώντας την παλιά Λάρισα*. (Λάρισα, 1998), 50, 51, 53, 58.

Λάρισα το πρακτορείο εφημερίδων των αδελφών Παπακωνσταντίνου και ιδρύει βιβλιοπωλείο.

Όπως είπαμε πιο πάνω, η «Ελευθερία» κυκλοφόρησε για πρώτη φορά το 1922. Οι πρώτοι διευθυντές της ήταν το 1922 ο Αντώνης Σιτράς και το 1924 ο Βασίλης Νάος. Η εφημερίδα αρχικά είχε 4 σελίδες. Το 1938 υπήρχαν και φύλλα εφημερίδας που αποτελούνταν από 6 σελίδες. Στην πρώτη αναγραφόταν ο Διευθυντής της εφημερίδας, ο αριθμός φύλλου, τα τυπογραφεία στα οποία τυπωνόταν η εφημερίδα, η τιμή του φύλλου και η ημερομηνία. Από το εξώφυλλο της εφημερίδας του 1932 βλέπουμε ότι Διευθυντής είναι ο Ευάγγελος Τσιρόπουλος και ότι η εφημερίδα τυπώθηκε στο τυπογραφείο του Παναγιωτακόπουλου. Ο Αντώνης Παναγιωτακόπουλος υπήρξε συνétairos με τον Γιώργο Δημητρακόπουλο. Η εταιρεία τους είχε δύο βιβλιοχαρτοπωλεία τα οποία διαφημιζόνταν στην εφημερίδα μαζί και ένα καλλιτεχνικό τυπογραφείο στο οποίο τυπώνονταν ασπρόμαυρα καρτποστάλ με θέμα τοπία της Λάρισας. Επίσης προσκλητήρια γάμων και αρραβώνων, φειβολάν κ.α. Η εταιρεία τους διαλύθηκε το 1936⁴⁴.

Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι η εφημερίδα «Ελευθερία» πουλιόταν και στην Αθήνα στο καπνοπωλείο του κ. Γεωργίου Γιαννόπουλου αλλά και στο Βόλο στο εφημεριδοπωλείο του κ. Χρήστου Μαρκινού⁴⁵. ΟΓ. Δημητρακόπουλος εξελέγη Δημοτικός Σύμβουλος Λάρισας στις δημοτικές εκλογές του 1934 με το συνδυασμό του κ. Στέλιου Αστεριάδη και μέσα από την εφημερίδα του ευχαρίστησε τους συμπολίτες του για την εμπιστοσύνη που του έδειξαν⁴⁶.

Το 1935 την διεύθυνση της εφημερίδας αναλαμβάνει ο γιος του Γ. Δημητρακόπουλου, Βασίλης. Ανανεώνει τον τεχνικό εξοπλισμό, εκσυγχρονίζει την σελιδοποίηση και εμπλουτίζει τη θεματολογία. Εκτός από πολιτικά θέματα, εθνικά και ντόπια, δημοσιεύονται άρθρα και από ξένες εφημερίδες για την πολιτική κατάσταση σ' όλο τον κόσμο. Δημοσιεύονται θέματα επιστημονικού ενδιαφέροντος από Έλληνες και ξένους επιστήμονες. Μεγάλη σημασία δίνεται στα πολιτιστικά δρώμενα της πόλης με ανακοινώσεις συναυλιών, θεατρικών παραστάσεων και διάφορων άλλων εκδηλώσεων. Κάθε μέρα δημοσιεύεται και κάποιο μυθιστόρημα ή διήγημα σε συνέχειες Ελλήνων και ξένων συγγραφέων καθώς και ποιήματα. Υπήρχε και γυναικεία στήλη στην οποία

⁴⁴Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 4/9/1932, 18/1/1932. Κωνσταντίνα Κόντσα και Φανή Καλοκαιρινού, επιμ., *Επιστολικά δελτάρια. Εκδόσεις ελληνικές κι ευρωπαϊκές (1900-1960)*. Τόμος Γ'. (Αθήνα. Λαογραφικό Ιστορικό Μουσείο Λάρισας, 2007), 53.

⁴⁵Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 10/2/1932, 12/2/1934.

⁴⁶Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 17/2/1934.

δίνονταν συμβουλές για τη μόδα, το μακιγιάζ, για θέματα υγιεινής κ.α. Φυσικά από την εφημερίδα δεν λείπουν οι απαραίτητες διαφημίσεις.

Στα χρόνια της Κατοχής η «Ελευθερία» εκδίδεται σε κοινή έκδοση μαζί με την άλλη μεγάλη εφημερίδα της Λάρισας, τον «Κήρυκα» με τον τίτλο «ΛΑΡΙΣΑΪΚΟΣ ΤΥΠΟΣ». Αυτό κράτησε ως το 1945, οπότε και πάλι επανήλθε στην κανονική της έκδοση.

Το 1945 αναλαμβάνει τη διεύθυνση ο δεύτερος γιος του Γ. Δημητρακόπουλου, Παναγιώτης. Ήταν ο πρώτος εκδότης της επαρχίας που πέρασε την εφημερίδα του από την τυπογραφία στη λινοτυπία⁴⁷ το 1951 και από τη λινοτυπία στην στοιχειοθεσία⁴⁸ και την όφσσετ εκτύπωση⁴⁹ το 1981. Έτσι η κυκλοφορία της εφημερίδας αυξήθηκε και από 500 φύλλα που τύπωνε το 1922, έφτασε στα 22.000.

Μετά τον θάνατο του Π. Δημητρακόπουλου, τη διεύθυνση της εφημερίδας ανέλαβε η σύζυγός του Δανάη Δημητρακοπούλου. Το 1986 η «ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ» μετατρέπεται σε Δημοσιογραφικό Οργανισμό. Εκδίδει μηνιαίο έγχρωμο περιοδικό ποικίλης ύλης, τις «ΘΕΣΣΑΛΙΚΕΣ ΕΠΙΛΟΓΕΣ». Κυκλοφορεί την τελευταία Κυριακή κάθε μήνα μαζί με την εφημερίδα. Το 1992 εκδίδεται ο «REPORTER», εβδομαδιαίο κυριακάτικο περιοδικό. Πέντε χρόνια αργότερα μετατρέπεται σε μηνιαίο περιοδικό με αφιερώματα σε σημαντικά πρόσωπα και γεγονότα.

Από το 1999 η εφημερίδα «ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ» δημιούργησε την δική της ιστοσελίδα στο Διαδίκτυο για να έχουν όλοι οι αναγνώστες πρόσβαση στην έγκυρη ενημέρωση⁵⁰.

⁴⁷ Λινοτυπία: Μηχανικό τύπωμα όχι ενός τυπογραφικού στοιχείου αλλά ολόκληρης σειράς (στοιχείων) με ειδικές τυπογραφικές μηχανές, τις λινοτυπικές. (Λεξικό της δημοτικής, «Λινοτυπία», 398).

⁴⁸ Στοιχειοθεσία: Ο σχηματισμός κειμένου με τυπογραφικά στοιχεία, στοιχειοθέτηση. (Λεξικό της δημοτικής, «Στοιχειοθεσία», 653) .

⁴⁹ Όφσσετ εκτύπωση: Μέθοδος εκτύπωσης με την οποία ένα κείμενο τυπώνεται σε δύο αντίγραφα πάνω σε τυπογραφικό τύμπανο και στη συνέχεια μεταφέρεται στο χαρτί. (Λεξικό της ελληνικής γλώσσας, « Όφσσετ εκτύπωση», τ. 12, 296).

⁵⁰ Εφημερίδα «Ελευθερία». (χ.χ). Ιστορικό εφημερίδας. Ανακτήθηκε από: <http://www.eleftheria.gr/ιστορικό-εφημερίδας.html>.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η ΜΟΥΣΙΚΗ

3.1ΟΙ ΧΩΡΟΙ ΚΑΙ ΟΙ ΤΟΠΟΙ ΤΗΣ ΔΙΑΣΚΕΔΑΣΗΣ

Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, η πόλη της Λάρισας διέθετε πολλά καφενεία, ζυθοπωλεία, κέντρα διασκέδασης, ξενοδοχεία ύπνου και ξενοδοχεία φαγητού, όπως λέγονταν τότε τα εστιατόρια. Στα καφενεία σύχναζαν εργάτες, υπάλληλοι και επαγγελματίες. Εκεί πολύ συχνά κλείνονταν κι επαγγελματικές δουλειές. Σε κάποια από αυτά σύχναζαν εργαζόμενοι από τον ίδιο επαγγελματικό τομέα. Για παράδειγμα, στο καφενείο του Στ.Κακαγιάννη σύχναζαν περισσότερο επαγγελματίες ενώ στο καφενείο «Παλλάδιον» συγκεντρώνονταν περισσότερο δημόσιοι υπάλληλοι. Επίσης, στο καφενείο «Εμπορικών» συγκεντρώνονταν κτηνοτρόφοι και γεωργοί αλλά και εκείνοι που ασχολούνταν με τα γαλακτοκομικά προϊόντα⁵¹. Σύμφωνα με άρθρο της εφημερίδας, στον ίδιο χώρο πραγματοποιήθηκε και χορός του Σωματείου των Ζωέμπορων-Κρεοπωλών-Τυρέμπορων-Κτηνοτρόφων⁵². Πολλά από αυτά, εκτός από τον καφέ και τη μπίρα, πρόσφεραν και μουσική διασκέδαση όπως το ζυθοπωλείο του κυρίου Πόχου που φιλοξένησε το καλλιτεχνικό ντουέτο Λουσιέν⁵³, αλλά και το καφενείο «Πανελλήνιον» που στη σκηνή του φιλοξενούσε πολλούς θιάσους που επισκέπτονταν την πόλη αλλά και καλλιτεχνικές εσπερίδες από ξένους και ντόπιους καλλιτέχνες⁵⁴. Στους χώρους των καφενείων πραγματοποιούνταν χοροεσπερίδες, λαχειοφόρες αγορές, σχολικές γιορτές, φιλολογικές βραδιές, ρεσιτάλ τραγουδιού και συναυλίες. Τα μεγαλύτερα από αυτά τα καφενεία βρίσκονταν γύρω από την Κεντρική Πλατεία. Ένα από αυτά ήταν το καφενείο «Παράδεισος» που λειτουργούσε και σαν κέντρο διασκέδασης. Η πελατεία του αποτελούνταν από πολιτικούς και στρατιωτικούς συνταξιούχους, εμπόρους και

⁵¹Γιώργος Ζιαζιάς, *Αναζητώντας τη χαμένη Λάρισα. 50 χρόνια μνήμες και αναπολήσεις (1900-1950)*. Τόμος Α'. (Λάρισα, 1994), 75, 78, 80.

⁵²Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 12/3/1934.

⁵³Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 13/11/1933, 14/11/1933.

⁵⁴Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 1/11/1933, 4/11/1933.

επαγγελματίες κ.α. Διέθετε σκηνή κι έτσι φιλοξενούσε θιάσους και ορχήστρες. Εκεί κάθε βράδυ εμφανιζόταν στο φιλόμουσο κοινό η ντιζέξ Σούλα Καραγεώργη, μία από τις μεγαλύτερες τραγουδίστριες της εποχής κατά τη γνώμη της εφημερίδας αφού όπως λέει ούτε η πρωτεύουσα δεν έχει αστέρι τέτοιου μεγέθους⁵⁵. Επίσης, έδινε παραστάσεις το Βαριετέ του κ. Όθωνος Αρμάου με τραγούδια και διάφορα χορευτικά και κωμικά νούμερα⁵⁶. Ένα άλλο άρθρο αναφέρει ότι εκεί έδινε παραστάσεις ο παγκοσμίου φήμης Ισπανός χορευτής Αρζεντίνο, που σύμφωνα με το άρθρο της εφημερίδας ήρθε στην Λάρισα για να γνωρίσει τα ήθη της επαρχίας της χώρας μας και να δώσει χορευτικές παραστάσεις. Στη συνέχεια αναφέρει ονομαστικά τις πόλεις του εξωτερικού στις οποίες εμφανίστηκε⁵⁷. Συμπερασματικά, βλέπουμε ότι τη Λάρισα επισκέπτονταν διεθνούς φήμης καλλιτέχνες. Ακόμη, στο καφενείο «Παράδεισος» πραγματοποιούνταν και χοροεσπερίδες γιατί ή αίθουσα μεγάλωνε αφού επικοινωνούσε με το πλαϊνό εστιατόριο «Αβέρωφ»⁵⁸. Εκεί έδωσε χορό η Ένωση Τυπογράφων και Βιβλιοδετών, η Ένωση εργατών και εργατριών υφαντουργίας Λάρισας και πολλοί άλλοι σύλλογοι⁵⁹. Επίσης, εκεί οι Λαρισαίοι παρακολούθησαν την οπερέτα του Κάλμαν «Μπαγιαντέρα» αλλά και την οπερέτα του Μάρτο Κόστα «Σκουνίτσα» με τον τενόρο Δημ. Καρδαμίτση⁶⁰. Στον ίδιο χώρο έδωσε παραστάσεις και ο θίασος της Αλίκης και του Κώστα Μουσούρη⁶¹. Ομοίως και οι θίασοι του κ. Πέτρου Κυριακού, ο θίασος Αρντάτωφ-Νικολέσκο, ο θίασος Π. Αργυροπούλου – Κ. Σαντοριναίου⁶², κ.α. Το 1934 έγινε και εκλογικό κέντρο για τον υποψήφιο Δήμαρχο Στυλιανό Αστεριάδη ο οποίος και εκλέχτηκε⁶³.

Ακόμη ένας χώρος που συγκέντρωνε τους Λαρισαίους ήταν το καφεζυθοπωλείο «Ηβη», το οποίο βρισκόταν απέναντι από τη Δημοτική Αγορά. Σύμφωνα με μια διαφήμιση, είχε «μπύρα εκλεκτή, διάφοροι της ώρας μεζέδες, περιποιήσις-καθαριότης». Εκεί έκαναν τις εμφανίσεις τους αξιόλογοι καλλιτέχνες όπως η υψίφωνος Νταΐζη

⁵⁵Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 26/10/1933.

⁵⁶Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 30/3/1934.

⁵⁷Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 19/10/1933.

⁵⁸Γιώργος Ζιαζιάς, *Αναζητώντας τη χαμένη Λάρισα. 50 χρόνια μνήμες και αναπολήσεις (1900-1950)*. Τόμος Α'. (Λάρισα, 1994), 78.

⁵⁹Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 6/3/1938, 18/3/1938.

⁶⁰Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 27/11/1933, 1/12/1933.

⁶¹Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 13/1/1934.

⁶²Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 11/4/1934, 15/4/1934, 27/4/1934, 5/5/1934, 25/2/1939, 26/2/1939.

⁶³Γιώργος Ζιαζιάς, *Αναζητώντας τη χαμένη Λάρισα. 50 χρόνια μνήμες και αναπολήσεις (1900-1950)*. Τόμος Α'. (Λάρισα, 1994), 78.

Θωμάκου με συνοδεία της ορχήστρας η οποία αποτελούνταν από πιάνο, βιολί, τζαζ και σαξόφωνο και τραγουδούσε τα εκλεκτότερα τραγούδια της εποχής. Κατά την παραμονή της στη Λάρισα, άφησε τις καλύτερες εντυπώσεις. Επίσης η αιδός της κλασικής μουσικής και απόφοιτος της Ιταλικής Σχολής «Βέρτι», Ολυμπία Δαζέα η οποία «...Με πολλήν τέχνην και με ιδιαίτεράν εκφραστικότητα... διασκορπίζει εκεί την ευχαρίστησιν και τον ενθουσιασμόν εις τους πολυπληθείς ακροατάς...»⁶⁴. Τελείωνε το τραγούδι της επισκεπτόμενη τα τραπεζάκια των θαμώνων, πράγμα πρωτόγνωρο για την Ελλάδα γιατί, όπως μας πληροφορεί η εφημερίδα, αυτό συνέβαινε μόνο στα καμπαρέ του Χόλλυγουντ⁶⁵. Ακόμη, η διεύθυνση του κέντρου διοργάνωνε κάθε χρόνο αποκριάτικο χορό με ελεύθερη είσοδο⁶⁶.

Άλλα μέρη που μπορούσαν να διασκεδάσουν ήταν τα κοσμικά και τα οικογενειακά κέντρα. Οι Λαρισαίοι μπορούσαν να χορέψουν κάθε Κυριακή στη «Λαρισαϊκή Λέσχη»⁶⁷ ενώ κάθε Τρίτη και Σάββατο μπορούσαν να επισκεφθούν το «Πανελλήνιον» που διοργάνωνε τα περίφημα «ζουρ-φιξ»⁶⁸ και να απολαύσουν την ορχήστρα του η οποία αποτελούνταν από πιάνο, βιολί, τζαζ και σαξόφωνο⁶⁹. Έτσι άκουγαν και τα καινούρια τραγούδια που κυκλοφορούσαν⁷⁰. Σε αυτά τα κέντρα πολλές φορές εμφανίζονταν χορευτές, ακροβάτες και άλλοι καλλιτέχνες⁷¹.

Το οικογενειακό κέντρο «Πανελλήνιον» στεγαζόταν στο ισόγειο ενός τριώροφου κτιρίου και διέθετε δύο αίθουσες. Οι δύο πάνω όροφοι στέγαζαν το ομώνυμο ξενοδοχείο Α΄ Κατηγορίας. Ήταν ένα από τα πιο πολυτελή κοσμικά κέντρα και έβγαζε και τραπεζάκια στο πεζοδρόμιο και την πλατεία⁷². Κατά καιρούς εμφανίζονταν εκεί διάφοροι καλλιτέχνες όπως μουσικοί, τραγουδιστές, ηθοποιοί. Εκεί πρωτοεμφανίστηκε και ο αξέχαστος Αττίκ με την «Μάντρα» του⁷³. Εκεί φιλοξενήθηκαν και παγκοσμίου φήμης καλλιτέχνες όπως ο

⁶⁴Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 18/3/1934, 2/4/1934, 19/4/1934, 21/4/1934.

⁶⁵Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 25/4/1934.

⁶⁶Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 18/2/1934.

⁶⁷Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 13/12/1932.

⁶⁸Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 21/1/1933.

⁶⁹Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 20/1/1933.

⁷⁰Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 6/2/1934.

⁷¹Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 1/2/1934, 30/3/1934.

⁷²Βασιλική Πανάγου και Ιουλία Κανδηλά, *Παλιά αρχοντικά και αξιόλογα κτίρια της Λάρισας τέλους του 19^{ου} και α΄ μισού του 20^{ου} αιώνα*. (Θεσσαλονίκη: Κ. & Μ. Αντ. Σταμούλη, 2016), 60.

⁷³Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 13/10/1932.

κιθαρίστας κ. Λέων Μακρίδης και ο διεθνούς φήμης βαρύτονος κ. Ευάγγελος Βακόντιος⁷⁴. Ήταν αγαπημένο στέκι των Λαρισαίων γιατί η Διεύθυνση του κέντρου, χωρίς να λογαριάζει το κόστος, διοργάνωνε δύο φορές την εβδομάδα χορούς, τα περίφημα «ζουρφιξ», τα οποία είχαν μεγάλη επιτυχία και συγκέντρωναν όλη την αριστοκρατία της πόλης σύμφωνα με την εφημερίδα⁷⁵. Σε άλλα άρθρα αναφέρεται ότι ο Διευθυντής του «Πανελληνίου» κ. Βρεττόπουλος, οργάνωσε μία μεγάλη χοροεσπερίδα στην οποία θα μοιράζονταν δωρεάν λαχνοί που θα κέρδιζαν σαμπάνια, γλυκίσματα ή λουλούδια. Η αίθουσα θα στολιζόταν με ζουμπούλια. Η γνώμη της εφημερίδας ήταν ότι θα είναι ο αριστοκρατικότερος χορός από όλους⁷⁶. Για να προσελκύσει κόσμο, η Διεύθυνση εγκατέστησε το καλλιτεχνικό της συγκρότημα στην κύρια αίθουσα του καφενείου. Οι θαμώνες θα μπορούσαν να παρακολουθήσουν το πρόγραμμα με μόνο μία υπερτίμηση των ποτών⁷⁷.

Το «Πανελλήνιον» δεν ξεχούσε και τα παιδιά. Γι' αυτό το λόγο, κάθε Απόκριες, δινόταν παιδικός χορός, «Μπαλ ντ' ανφάν», όπως λεγόταν. Η αίθουσα πλημμύριζε από μικρούς μασκαράδες οι οποίοι χόρευαν και διασκεδάζαν με τους ήχους της ορχήστρας του κέντρου⁷⁸.

Στο «Πανελλήνιον» οι Σύλλογοι των Φιλόπτωχων αδελφοτήτων του Αγίου Νικολάου και Αγίου Αχιλλείου έδιναν χορούς υπέρ των απόρων των ενοριών τους⁷⁹. Ομοίως, ο Σύλλογος των Τριατατικών και υπαλλήλων των σιδηροδρόμων διοργάνωνε χορούς υπέρ των φυματικών συναδέλφων τους⁸⁰. Μεγάλη επιτυχία είχε και ο ετήσιος χορός υπέρ του Σπιτιού του Στρατιώτη στον οποίο, όπως σημειώνει η εφημερίδα, παρευρέθηκαν εκτός από τους αξιωματικούς και τις οικογένειές τους και πολλοί συμπολίτες μας⁸¹.

Φυσικά δεν έλειπαν και οι θεατρικές παραστάσεις που πραγματοποιούνταν εκεί. Ένας αξιόλογος θίασος ήταν του κ. Μυράτ. Ανάμεσα σε πολλά έργα που παρουσίασε, η εφημερίδα ξεχώρισε το «Εισαγγελεύς Χαλλέρη» του Π. Λιντάου στο οποίο ο κ. Μυράτ

⁷⁴Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 6/12/1932, 9/5/1939.

⁷⁵Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 1/2/1933, 6/2/1933, 8/2/1933.

⁷⁶Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 13/3/1933, 17/3/1933.

⁷⁷Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 21/11/1933, 8/2/1934.

⁷⁸Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 27/2/1938, 1/3/1938.

⁷⁹Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 28/1/1934, 4/2/1934.

⁸⁰Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 21/1/1934, 12/2/1934.

⁸¹Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 27/3/1934.

έπαιζε διπλό ρόλο, του Εισαγγελέα και του Απάχη. Το έργο αυτό, όπως επισημαίνεται στο άρθρο, προκάλεσε σε όλη την Ευρώπη φιλολογικές και επιστημονικές συζητήσεις σχετικά με τη δυνατότητα της διπλής υπόστασης ενός ατόμου⁸². Άλλα έργα του θιάσου ήταν το δράμα «Σιμόν», οι παριζιάνικες κωμωδίες «Η Καρδιά Κυβερνά», «Η Μικρούλα του Μονπαρνάς», η φάρσα του Ρασέλ Πραξί «Τράβα το κορδόνι»⁸³. Επίσης, ο θιάσος «Ελευθέρα Σκηνή» εμφανίστηκε με την παράσταση «Θα με παντρευτείς τέρας», την κωμωδία του Γάλλου συγγραφέως Ενεκέν «Ερωτική Περιπέτεια», την φάρσα «Μία τρελλή ιδέα»κ.α⁸⁴. Ο θιάσος «Νεοελληνικό Θέατρο» έδωσε την παράσταση «Ένα φιλί μπροστά στον καθρέφτη» του Λαντισλάβ Φοντώρ, το αριστούργημα της παγκοσμίου θεατρικής τέχνης, όπως επισημαίνει η εφημερίδα⁸⁵ καθώς επίσης και το αριστούργημα του Εμίλ Ζολά «Ταβέρνα»⁸⁶. Ένα άλλο καλλιτεχνικό γεγονός που έλαβε χώρα στην αίθουσα του «Πανελληνίου» ήταν η έκθεση ζωγραφικής της Λαρισαίας Μαρίκας Παπαμερκουρίου την οποία τίμησε όλη η καλή κοινωνία της πόλης⁸⁷.

Οι εύποροι Λαρισαίοι προτιμούσαν να διασκεδάζουν στη «Λαρισαϊκή Λέσχη». Στο χρονικό διάστημα που μελετάται, στη Λάρισα υπήρχαν πολλές λέσχες. Άλλες ήταν καθαρά χαρτοπαικτικές και άλλες ψυχαγωγικές. Στις χαρτοπαικτικές λέσχες παίζονταν μεγάλα χρηματικά ποσά και έρχονταν και παίκτες από άλλες πόλεις. Η μεγαλύτερη όμως λέσχη ήταν η «Λαρισαϊκή Λέσχη». Τα μέλη της ήταν πλούσιοι άνθρωποι με μεγάλες περιουσίες. Για να γίνει κάποιος μέλος, έπρεπε να τον προτείνουν τουλάχιστον δύο παλιά μέλη και να εγυηθούν ότι θα τηρούσε τους κανονισμούς και ότι θα είχε αξιοπρεπή συμπεριφορά. Από το 1931 η Λέσχη στεγαζόταν σε ένα διώροφο κτίριο, ιδιοκτησίας του Ιωάννη Αλεξάνδρου ο οποίος διατηρούσε στο ισόγειο του ίδιου κτιρίου, υαλοπωλείο⁸⁸. Ο πρώτος όροφος χρησιμοποιούνταν για κοινωνικές εκδηλώσεις και ο δεύτερος για χαρτοπαίγνιο. Το κτίριο αυτό υπάρχει ακόμα και σήμερα⁸⁹. Ο Διευθυντής της Λέσχης ήταν ο κ. Κ. Γαλανόπουλος. Κάθε μέρα γίνονταν συγκεντρώσεις των μελών ενώ κάθε

⁸²Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 28/12/1933.

⁸³Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 20/12/1933, 22/12/1933, 24/12/1933, 31/12/1933.

⁸⁴Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 3/1/1939, 7/1/1939, 8/1/1939.

⁸⁵Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 5/12/1939.

⁸⁶Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 20/12/1939.

⁸⁷Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 15/10/1933, 16/10/1933.

⁸⁸Βασιλική Πανάγου και Ιουλία Κανδηλά, *Παλιά αρχοντικά και αξιόλογα κτίρια της Λάρισας τέλους του 19^{ου} και α' μισού του 20^{ου} αιώνα* (Θεσσαλονίκη: Κ. & Μ. Αντ. Σταμούλη, 2016), 37.

⁸⁹Γιώργος Ζιαζιάς, *Αναζητώντας τη χαμένη Λάρισα. 50 χρόνια μνήμες και αναπολήσεις (1900-1950)*. Τόμος Α'. (Λάρισα, 1994), 117-118.

Κυριακή διοργανώνονταν χοροεσπερίδες με συνοδεία ορχήστρας. Υπήρχαν και επισκέπτες από άλλες πόλεις και όπως μας πληροφορεί και το άρθρο, έμεναν ενθουσιασμένοι από τη «Λαρισαϊκή Λέσχη». Τις Απόκριες δινόταν χορός μεταμφιεσμένων. Φυσικά η είσοδος επιτρεπόταν μόνο στα μέλη της Λέσχης. Επίσης τα μέλη της μπορούσαν να οργανώσουν και ιδιωτικές χοροεσπερίδες όπως το ζεύγος Οικονομίδου που γιόρτασε εκεί τα 30 χρόνια γάμου. Υπήρχαν και εκδηλώσεις τις οποίες μπορούσε να παρακολουθήσει και το ευρύ κοινό όπως το ρεσιτάλ απαγγελίας και την διάλεξη της κυρίας Μαίρης Μπολ⁹⁰.

Η Λάρισα εκτός από τα κοσμικά κέντρα είχε και εξοχικά κέντρα, στα οποία έκαναν εξορμήσεις οι Λαρισαίοι και ιδιαίτερα τους καλοκαιρινούς μήνες. Τα μεγαλύτερα ήταν το «Αλκαζάρ», το «Φρούριον», το «Θεσσαλικόν», το «Λούνα-παρκ», η «Νεράϊδα» κ.α. Κάποια από αυτά βρίσκονταν κατά μήκος του Πηγειού ποταμού, μέσα σε καταπράσινο περιβάλλον.

Οι ιδιοκτήτες των κέντρων, για να προσελκύσουν κόσμο, έφερναν θαυμάσιες ορχήστρες και τραγουδίστριες. Οι θαμώνες, μαζί με το ποτό τους, μπορούσαν να απολαύσουν ωραία τραγούδια και χορό μέχρι τις πρωινές ώρες⁹¹. Στα κέντρα αυτά εμφανίζονταν επίσης ελληνικοί και ξένοι θίασοι⁹². Υπήρχαν εξοχικά κέντρα που πρόσφεραν και φαγητό όπως για παράδειγμα το κέντρο «Χαραυγή», που σύμφωνα με μια διαφήμιση, έδινε γεύματα με παραγγελία⁹³.

Ένα από τα ωραιότερα εξοχικά κέντρα ήταν το «Αλκαζάρ». Η περιοχή που βρισκόταν ήταν Δημοτικός κήπος που δενδροφυτεύτηκε, για πρώτη φορά το 1881, μετά την απελευθέρωση, από τον τότε Στρατιωτικό Διοικητή, τον στρατηγό Γρίβα και με τη διαταγή του η Στρατιωτική Μουσική έπαιζε εκεί τρεις φορές την εβδομάδα. Χτίστηκε αρχικά σαν αναψυκτήριο από τον επιχειρηματία Ρωμόλο Αβδή ο οποίος του έδωσε το όνομα «Αλκαζάρ», λέξη αραβική που σημαίνει καλά οχυρωμένο φρούριο. Έτσι όλη η περιοχή, μαζί με τον Δημοτικό κήπο, ονομάστηκε Αλκαζάρ. Καταστράφηκε όμως από πυρκαγιά το 1926 και μετά ξαναχτίστηκε. Το νέο κτίριο ήταν τετράγωνο και ευρύχωρο με μεγάλες βεράντες. Περιβαλλόταν από πυκνή βλάστηση και μεγάλα δέντρα. Στην αρχή λειτούργησε ως εξοχικό καφενείο ενώ αργότερα υπό τη διεύθυνση των Απόστολου

⁹⁰Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 13/12/1932, 14/2/1934, 19/3/1934, 27/3/1934, 14/2/1939.

⁹¹Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 1/8/1933, 17/8/1933.

⁹²Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 18/8/1933, 4/9/1933, 6/6/1934.

⁹³Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 25/3/1934.

Καραγιάννη και Τηλέμαχου Τριφωνίδη λειτούργησε ως κέντρο διασκέδασης⁹⁴. Διέθετε δική του ορχήστρα την οποία μπορούσαν να απολαύσουν με μια μικρή υπερτίμηση των ποτών⁹⁵. Το 1937 την διεύθυνση ανέλαβε ο Βασίλης Κακαγιάννης ο οποίος έφερνε στο κέντρο διεθνούς φήμης καλλιτέχνες. Εκεί έκαναν την εμφάνισή τους και διάφορα Βαριετέ όπως το Βαριετέ Τοζέλσι και το Βαριετέ Φέρμα-Στρατή⁹⁶.

Ακόμη ένα εξοχικό κέντρο ήταν το «Θεσσαλικό» το οποίο άνοιξε το 1926 και διέθετε και χορευτική πίστα⁹⁷. Η ορχήστρα που έπαιζε κάθε βράδυ ήταν υπό τη διεύθυνση του καθηγητή βιολιού του Δημοτικού Ωδείου κ. Γεώργιου Δαγιάση. Από μια διαφήμιση της εφημερίδας πληροφορούμαστε ότι οι Λαρισαίοι μπορούσαν μαζί με το ποτό τους να παρακολουθήσουν και τους καλλιτέχνες που εμφανίζονταν, μέσα σε ένα δροσερό και όμορφο περιβάλλον που δεν διέθεταν τα άλλα κέντρα. Και όπως αναφέρει χαρακτηριστικά «...Τα υλικά θα εξακολουθήσει να είναι ως πάντοτε αγνά, η καθαριότης άμεμπτος και η περιποίησης όχι της φούριας...». Εκεί εμφανίστηκαν ο ιταλικός θίασος ποικιλιών Ζουά Νέλι, ο θίασος Πατατιάς, ο θίασος του ελαφρού μουσικού θεάτρου υπό την διεύθυνση του κ. Α. Στρατή⁹⁸.

Σε μια υπερυψωμένη τοποθεσία της Λάρισας, το Φρούριο, υπήρχε ένα Δημοτικό εξοχικό κέντρο, το οποίο λόγω της τοποθεσίας, ονομάστηκε «Φρούριον». Διέθετε καφενείο, εστιατόριο, θερινό θέατρο και θερινό κινηματογράφο. Ο Δήμος με δημοπρασία το παραχωρούσε σε ιδιώτες. Από άρθρο της εφημερίδας, βλέπουμε, ότι ο κ. Δημήτρης Βρεττόπουλος έκανε προσφορά εκατό χιλιάδων δραχμών για ενοικίαση του χώρου για πέντε χρόνια⁹⁹. Στο κέντρο αυτό έκαναν τις εμφανίσεις τους Έλληνες και ξένοι καλλιτέχνες. Ανέβαζαν παραστάσεις πολλοί θίασοι όπως ο γνωστός θίασος του κ. Γ. Ξύδη, ο θίασος «Καλλιτεχνική Συντροφιά», ο θίασος της Νίτσας Γαϊτανάκη. Επίσης, στο κέντρο υπήρχε και ορχήστρα η οποία αποτελούνταν από 28 Ρώσους μουσικούς. Η ορχήστρα σημείωνε μεγάλη επιτυχία αφού, όπως φαίνεται και μέσα από το άρθρο της εφημερίδας, οι Λαρισαίοι έσπευδαν να την ακούσουν καθημερινά και να περάσουν ευχάριστα. Το σύνολο

⁹⁴Γιώργος Ζιαζιάς, *Αναζητώντας τη χαμένη Λάρισα. 50 χρόνια μνήμες και αναπολήσεις (1900-1950)*. Τόμος Α'. (Λάρισα, 1994), 89-90.

⁹⁵Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 17/8/1933.

⁹⁶Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 1/6/1934, 12/9/1939.

⁹⁷Γιώργος Ζιαζιάς, *Αναζητώντας τη χαμένη Λάρισα. 50 χρόνια μνήμες και αναπολήσεις (1900-1950)*. Τόμος Α'. (Λάρισα, 1994), 96.

⁹⁸Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 1/8/1933, 18/8/1933, 4/9/1933, 6/6/1934.

⁹⁹Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 24/3/1934.

της ορχήστρας συμπλήρωνε και ο εκπληκτικός τραγουδιστής κ. Πύρρος Χρονίδης ο οποίος εμφανιζόταν στα διαλείμματα¹⁰⁰. Προσέλκυε πολλές οικογένειες γιατί είχε παραστάσεις και με τον Καραγκιόζη, αγαπημένο ήρωα μικρών και μεγάλων. Εκεί εμφανίστηκαν οι καραγκιοζοπαίχτες Καραστεργιόπουλος, Γιάνναρος και Χίος¹⁰¹. Οι παραστάσεις συνοδεύονταν από ορχήστρα η οποία αποτελούνταν από κλαρίνο, βιολί και ταμπουρά. Ο Γιάνναρος που το πραγματικό του όνομα ήταν Γιάννης Τσαούτος, έδινε παραστάσεις στο Φρούριο από το 1935-1938. Διαφήμιζε τις παραστάσεις του με χαρτονένιες αφίσες, σε κεντρικά σημεία της πόλης¹⁰².

Σε μια όμορφη τοποθεσία, στην αριστερή όχθη του Πηνειού ποταμού, υπήρχε το εξοχικό κέντρο «Λούνα παρκ» το οποίο κτίστηκε από τον επιχειρηματία Ρωμόλο Αβδή, ο οποίος έκτισε και το κέντρο «Αλκαζάρ». Για να φτάσει κανείς εκεί όμως έπρεπε να διασχίσει το ποτάμι. Το πρόβλημα αυτό το έλυσε με την εγκατάσταση ειδικής σχεδίας. Η πορεία της καθοδηγούνταν με ένα χοντρό συρματόσκοινο το οποίο ήταν προσαρμοσμένο στις δύο όχθες. Τις βραδινές ώρες, γέμιζε από κόσμο που, με τους ήχους κάποιου γραμμοφώνου, χόρευε και διασκεδάζε μέχρι αργά. Η λειτουργία του κέντρου άρχιζε, κάθε χρόνο, την Πρωτομαγιά¹⁰³. Από ένα άρθρο της εφημερίδας βλέπουμε ότι η Διεύθυνση πληροφορούσε τους Λαρισαίους ότι εκείνη τη μέρα θα υπήρχε ψημένος οβελίας και για την διασκέδασή τους, μια πλήρης ορχήστρα¹⁰⁴.

Η εφημερίδα «Ελευθερία» κάλυπτε τις καλλιτεχνικές εκδηλώσεις που πραγματοποιούνταν και στις περιοχές γύρω από τη Λάρισα όπως στον Αμπελώνα, στον Τύρναβο και στο Κεσερλί που σήμερα ονομάζεται Συκούριο. Πραγματοποιούνταν και εκεί εκδηλώσεις και πολλές χοροσπερίδες από τους κατοίκους οι οποίες είχαν και φιλανθρωπικό χαρακτήρα. Επίσης οι κάτοικοι μπορούσαν να παρακολουθήσουν και θεατρικές παραστάσεις. Συγκεκριμένα, ο θίασος Δανίκα εμφανίστηκε στον Τύρναβο και μάλιστα αγαπήθηκε πολύ από τους πολίτες, όπως φαίνεται και από τα άρθρα της εφημερίδας¹⁰⁵.

¹⁰⁰Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 8/6/1934, 15/6/1934.

¹⁰¹Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 15/7/1939, 8/5/1934, 10/8/1933.

¹⁰²Αγγελική Βαφειαδάκη (1994). *Οι καραγκιοζοπαίχτες της Λάρισας: πρακτικά 2^{ου} συνεδρίου Λαρισαϊκών Σπουδών* (20-21.3.1993). Λάρισα: Ομίλος Φίλων της Θεσσαλικής Ιστορίας. Σελ. 280-281.

¹⁰³Γιώργος Ζιαζιάς, *Αναζητώντας τη χαμένη Λάρισα. 50 χρόνια μνήμες και αναπολήσεις (1900-1950)*. Τόμος Α'. (Λάρισα, 1994), 95.

¹⁰⁴Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 3/5/1934.

¹⁰⁵Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 19/12/1932, 23/12/1932, 28/12/1932, 20/2/1934, 15/7/1938, 17/7/1938.

3.2 ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ

Ένα από τα θεάματα που αγαπούσαν οι Λαρισαίοι ήταν το θέατρο. Το γεγονός αυτό έχει μια εξήγηση. Μετά την απελευθέρωση, στην πόλη μετακόμισαν πολλοί κάτοικοι από την ελεύθερη Ελλάδα. Ανάμεσά τους ήταν επιστήμονες, εκπαιδευτικοί, δημόσιοι υπάλληλοι. Όλοι αυτοί μετέδωσαν στους κατοίκους της Λάρισας την πνευματική και καλλιτεχνική καλλιέργεια που είχαν. Η πόλη διέθετε αρκετές θεατρικές σκηνές γι' αυτό και την επισκέπτονταν κατά καιρούς πολλοί αθηναϊκοί θίασοι όπως ο θίασος της κυρίας Ολυμπίας Καντιώτη-Ριτσιάρδη, του κυρίου Ξύδη, ο θίασος των Μαρίκας Φιλιππίδου-Γιάννη Αποστολίδη, ο θίασος «Ένωσις Καλλιτεχνών», ο θίασος της κ. Τασίας Αδάμ, ο θίασος της Κοντσέτας Μόσχου, ο θίασος του κ. Μυράτ, ο θίασος της κ. Αλίκης Μουσουρή. Επειδή οι μετακινήσεις και οι μεταφορές των σκηνικών εκείνο τον καιρό ήταν δύσκολες, οι θίασοι έμεναν στην πόλη για αρκετό χρονικό διάστημα. Έτσι φρόντιζαν να ανεβάζουν καινούριο έργο κάθε μέρα.

Οι παραστάσεις φιλοξενούνταν στα καφενεία «Πανελλήνιον» και «Παράδεισος» που διέθεταν σκηνές, στα κινηματοθέατρα «Ολύμπια» και «Πάλλας» και το καλοκαίρι στο κέντρο «Φρούριον». Ήταν Ελλήνων αλλά και ξένων δημιουργών όπως η Βιενέζικη οπερέτα του Στράους ο «Σοκολατένιος Στρατιώτης», το αριστούργημα του Λέχαρ «Αγάπες τρεις», η «Ανάστασις» του Λ. Τολστόι¹⁰⁶. Επίσης η οπερέτα «Χριστίνα», «Για ν' αρέση στον άνδρα της» του Θεόφραστου Σακελλαρίδη¹⁰⁷, «Μποέμικη Αγάπη», «Απάχηδες των Αθηνών» του Νίκου Χατζηαποστόλου¹⁰⁸, «Ο πειρασμός» του Γρηγορίου Ξενόπουλου¹⁰⁹.

Όπως μας πληροφορεί η εφημερίδα «Ελευθερία», σε αυτές τις παραστάσεις το κοινό άκουγε πολλά διαφορετικά είδη μουσικής. Έτσι την οπερέτα «Λεμπλεσητζής χόρ-χόρ-Αγάς» συνόδευαν τούρκικα μπαλέτα και τσιφτετέλια¹¹⁰, ενώ στην οπερέτα «Μαντάμ ντε Τεμπ» το κοινό άκουσε αργεντίνικο ταγκό¹¹¹. Στην παράσταση της κυρίας Τασίας

¹⁰⁶Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 6/9/1932, 13/9/1932, 14/6/1933.

¹⁰⁷Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 7/9/1932, 12/9/1932.

¹⁰⁸Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 27/9/1932, 2/10/1932.

¹⁰⁹Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 14/6/1933.

¹¹⁰Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 10/9/1933.

¹¹¹Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 12/9/1933.

Αδάμ ακούγονταν δημοτικά τραγούδια όπως «Η λυγερή και ο Χάρος», «Ένα ζευγάρι ρόδα» κλπ¹¹² ενώ στον θίασο των Α. Αρντάωφ – Πάολας Νικολέσκο εμφανίστηκε πλήρης ορχήστρα τζαζ υπό την διεύθυνση του Μαέστρου κυρίου Ι. Ταρτσίνι¹¹³.

Ο κόσμος που γέμιζε τα θέατρα χειροκροτούσε με ενθουσιασμό τους εκλεκτούς καλλιτέχνες. Το ότι οι Λαρισαίοι ήταν θεατρόφιλοι φαίνεται και από τα ευχαριστήρια άρθρα που δημοσίευαν οι θίασοι πριν αναχωρήσουν από την πόλη. Με ένα τέτοιο άρθρο ευχαρίστησε το κοινό της Λάρισας, για την ωραία υποδοχή και την υποστήριξη απέναντι στον θίασό της, η κυρία Ολυμπία Καντιώτη-Ριτσιάρδη¹¹⁴. Ομοίως και ο θίασος «Ένωσις Καλλιτεχνών»¹¹⁵. Ένας άλλος θίασος, ο θίασος Ξύδη, μετά από έναν μεγάλο αριθμό εμφανίσεων στην πόλη, θέλησε, μέσα από το δικό του μήνυμα να «...εκφράση δημοσίως ευχαριστίας του εις το κοινόν της Λαρίσης, δια την υποστήριξιν που έτυχεν φέτος-όπως και πάντα- υποστήριξιν που πάντα θα θυμάται, ...»¹¹⁶.

Από τα παραπάνω φαίνεται πως η Λάρισα ήταν μια πόλη στην οποία περιόδευαν μεγάλα ονόματα του καλλιτεχνικού στερεώματος. Αυτό εξηγεί γιατί ακόμα και σήμερα, χάριν στο «Θεσσαλικό Θέατρο», η Λάρισα έχει τη μεγαλύτερη θεατρική δραστηριότητα απ' όλες τις επαρχιακές πόλεις της χώρας μας.

3.3 Ο ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ

Η Λάρισα διέθετε το χειμώνα δύο κινηματογραφικές αίθουσες, τα «Ολύμπια» και το «Πάλλας» ενώ το καλοκαίρι λειτουργούσε και ο κινηματογράφος «Φρούριον». Αυτά ανήκαν στον επιχειρηματία Μιχάλη Τζεζαϊρλίδη που σταδιακά έγινε ο μεγαλύτερος παράγοντας των θεαμάτων στη Λάρισα.

Έκτισε τον κινηματογράφο «Ολύμπια» το 1930 στη θέση ενός ξύλινου κτιρίου. Το 1936 ανέθεσε στον αρχιτέκτονα Λευτέρη Κολονέλο, που ήταν ιταλικής καταγωγής και εργάστηκε στη Λάρισα από το 1930 – 1950, τον κινηματογράφο «Πάλλας». Το κτίριο

¹¹²Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 1/11/1933.

¹¹³Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 26/4/1934.

¹¹⁴Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 3/2/1932.

¹¹⁵Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 1/12/1932.

¹¹⁶Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 15/10/1933, 5/11/1939.

αυτό υπάρχει ακόμα και σήμερα και χαρακτηρίστηκε διατηρητέο από το Τμήμα Παραδοσιακών Οικισμών του Υπουργείου Περιβάλλοντος¹¹⁷.

Οι ταινίες που προβάλλονταν ήταν ελληνικές, αμερικάνικες, γαλλικές, γερμανικές ακόμα και ιαπωνικές¹¹⁸. Τα θέματά τους ήταν ποικίλα. Πολλές ήταν βασισμένες σε όπερες και οπερέτες. Άλλες σε λογοτεχνικά βιβλία μεγάλων συγγραφέων όπως του Εμίλ Ζολά, του Ντοστογιέφσκι, του Τολστόι, του Ιουλίου Βερν, του Ρούντγιαρ Κίπλιγκ κ.α. Υπήρχαν και κωμικές ταινίες. Οι θεατές διασκέδαζαν με τον Σαρλώ, τον Μπάστερ Κήτον, τον Χοντρό και τον Λιγνό¹¹⁹.

Οι ταινίες όμως, που ενθουσίαζαν το κοινό, ήταν οι ελληνικές. Αυτές ήταν «Ο αγαπητικός της βοσκοπούλας» με τον αξέχαστο Μάνο Κατράκη, «Ο κακός δρόμος» του Γρηγόρη Ξενόπουλου με την Κυβέλη και την Μαρίκα Κοτοπούλη, τον Βασίλη Λογοθετίδη, τον Χρήστο Τσαγανέα κ.α., η κωμωδία «Δόκτωρ Επαμεινώνδας» με τη Μαρίκα και Άννα Καλουτά, η «Προσφυγοπούλα» με τη Σοφία Βέμπο, η «Αγνούλα» με την Αλίκη και Κωνσταντίνο Μουσούρη κ.α¹²⁰.

Οι Λαρισαίοι αγαπούσαν τον κινηματογράφο και γι' αυτό οι ιδιοκτήτες των κινηματοθεάτρων φρόντιζαν να φέρνουν ταινίες οι οποίες είχαν απήχηση στο κοινό. Επίσης, μέσα από ένα άρθρο της εφημερίδας βλέπουμε πως στον κινηματογράφο εγκατέστησαν νέο μηχάνημα το οποίο «...παρουσιάζει, τας διαφόρους τοποθεσίας και τα πρόσωπα εξαιρετικώς ευδιάκριτα, αι δε φωναί και οι ήχοι ακούονται ευκρινέστατα»¹²¹ γεγονός το οποίο βοήθησε ακόμα περισσότερο στην προσέλευση των πολιτών.

Επιπλέον, σε ένα άλλο άρθρο βλέπουμε πως μετά από την προβολή μιας ταινίας, οι Λαρισαίοι έβγαιναν από την αίθουσα και ευχαριστούσαν προσωπικά τον διευθυντή του κινηματογράφου κ. Μιχ. Τζετζαϊρλίδη «...διότι τους εχάρισε στιγμάς πραγματικής απολαύσεως»¹²². Οι κινηματογραφικές αυτές αίθουσες διατίθεντο για θεατρικές παραστάσεις, συναυλίες, σχολικές γιορτές και για άλλες εκδηλώσεις.

¹¹⁷Βασιλική Πανάγου και Ιουλία Κανδηλά, *Παλιά αρχοντικά και αξιόλογα κτίρια της Λάρισας τέλους του 19^{ου} και α' μισού του 20^{ου} αιώνα* (Θεσσαλονίκη: Κ. & Μ. Αντ. Σταμούλη, 2016), 134.

¹¹⁸Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 14/3/1939.

¹¹⁹Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 25/2/1934, 26/3/1934, 2/4/1934, 21/8/1933, 25/1/1934, 22/3/1938, 13/4/1938, 15/7/1938, 6/9/1938, 23/9/1938, 27/6/1939, 14/11/1939, 15/12/1939, 7/11/1933, 1/12/1933, 17/2/1934, 18/2/1938.

¹²⁰Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 17/1/1933, 13/11/1933, 7/4/1938, 9/3/1939, 1/11/1939.

¹²¹Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 1/11/1933.

¹²²Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 19/1/1934.

3.4 Η ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΜΟΥΣΙΚΗ

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, το Β΄ Σώμα Στρατού εγκαταστάθηκε στη Λάρισα το 1925 και έπαιξε σημαντικό ρόλο, εκτός από την οικονομική και στην κοινωνική ζωή της πόλης.

Η στρατιωτική μουσική ακουγόταν σε στρατιωτικούς, αθλητικούς αγώνες αλλά και σε εθνικές εορτές όπως στην 25^η Μαρτίου όπου έπαιξε εμβατήρια και τον Εθνικό Ύμνο¹²³. Επίσης, η Στρατιωτική Μουσική παρευρισκόταν και σε θρησκευτικές γιορτές όπως της Ζωοδόχου πηγής, του Αγίου Αχιλλείου, των Θεοφανείων κλπ¹²⁴.

Τις Κυριακές, πραγματοποιούσε μικρά ρεσιτάλ στην Κεντρική πλατεία της Λάρισας, πλατεία Θέμιδος όπως ονομαζόταν, αργότερα πλατεία Β΄ Σώματος Στρατού και σήμερα πλατεία Δημάρχου Μιχαήλ Σάπκα. Το πρόγραμμα ήταν ποικίλο και δημοσιευόταν στην εφημερίδα. Εκτός από στρατιωτικά εμβατήρια έπαιξε κλασική μουσική, αποσπάσματα από όπερες και οπερέτες, δημοτικά τραγούδια αλλά και ελληνικούς και ξένους χορούς¹²⁵. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι μετά το 1938, το πρόγραμμα της Στρατιωτικής Μουσικής τελειώνει πάντα με τον Ύμνο της 4^{ης} Αυγούστου του Γ. Φρεν.

Στο ευχαριστήριο άρθρο προς τη Στρατιωτική Μουσική και προς τον αρχιμουσικό κ. Ριζιώτη, το Σωματείο των Υποδηματοποιών εκφράζει τις θερμές του ευχαριστίες για την εκτέλεση κομματιών στη γιορτή του Αγίου Σπυρίδωνα, προστάτη του Σωματείου¹²⁶.

Η στρατιωτική μπάντα του Β΄ Σώματος Στρατού συνόδευε πολλές σχολικές γιορτές, γυμναστικές επιδείξεις¹²⁷ και στην Εθνική γιορτή της 25^{ης} Μαρτίου συνόδευε τις μαθήτριες του Γυμνασίου που χόρευαν παραδοσιακούς χορούς στην Κεντρική πλατεία της πόλης¹²⁸.

¹²³Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 26/3/1934, 10/4/1933.

¹²⁴Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 22/4/1933, 16/5/1933.

¹²⁵Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 31/1/1932, 14/5/1933, 16/7/1933, 15/10/1933, 20/3/1938, 15/5/1938, 24/7/1938, 4/9/1938, 15/1/1939, 5/2/1939, 16/4/1939, 7/5/1939, 4/6/1939.

¹²⁶Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 13/12/1933.

¹²⁷Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 30/5/1933, 10/6/1933.

¹²⁸Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 26/3/1938.

3.5 ΟΙ ΧΟΡΟΕΣΠΕΡΙΔΕΣ

Ένας άλλος τρόπος διασκέδασης ήταν οι χοροεσπερίδες. Πολλές από αυτές διοργανώνονταν από ιδιώτες, όπως για παράδειγμα η κοσμική συγκέντρωση της κυρίας και του κυρίου Φαρμακίδη την παραμονή Πρωτοχρονιάς¹²⁹. Επίσης το ζεύγος Οικονομίδου γιόρτασε τη συμπλήρωση των 30 χρόνων από τον γάμο τους με χορευτική συγκέντρωση στη Λαρισαϊκή Λέσχη¹³⁰.

Στο άρθρο της «Ελευθερίας» βλέπουμε ότι στην αίθουσα του «Πανελληνίου», ο συνταγματάρχης κύριος Τσαγγαρίδης έδωσε χορό υπό τους ήχους της Στρατιωτικής Μουσικής¹³¹ και ο δάσκαλος του χορού κύριος Μουσικός διοργάνωσε χορό στο καφενείο «Αλάμπρα» με συνοδεία μεγάλης ορχήστρας¹³².

Αξίζει να σημειωθεί ότι ο δάσκαλος του χορού Μουσικός που το πραγματικό του όνομα ήταν Μωσής Εσχινατζής, δίδαξε ευρωπαϊκούς χορούς σε δύο περίπου γενιές Λαρισαίων. Για την εκμάθηση του χορού χρησιμοποιούσε αρχικά ρομβία, έπειτα γραμμόφωνο, μετά πιάνο και τέλος ραδιογραμμόφωνο¹³³. Κάθε χρόνο διοργάνωνε χοροεσπερίδα στην οποία οι μαθητές του μπορούσαν να δείξουν τις χορευτικές τους ικανότητες¹³⁴.

Οι μεγαλύτερες όμως χοροεσπερίδες διοργανώνονταν από επαγγελματικά σωματεία όπως το Σωματείο των Τυπογράφων και Βιβλιοδετών, των Εργατών Επισιτισμού, των Εργατών Υφαντουργίας, των Υπαλλήλων Σιδηροδρόμων, των Εμπόρων και Βιοτεχνών, ιδιαίτερα την περίοδο του χειμώνα για τα Χριστούγεννα και τις Απόκριες. Οι περισσότερες από αυτές μάλιστα είχαν και φιλανθρωπικό χαρακτήρα. Τα χρήματα διατίθεντο για τους άπορους, για τα ορφανά και πολλές φορές οι επαγγελματικοί σύλλογοι τα διέθεταν για τους συναδέλφους τους που έπασχαν από φυματίωση¹³⁵. Έτσι βλέπουμε ότι όλοι οι πολίτες μπορούσαν να διασκεδάσουν, από τις πιο εύπορες μέχρι τις λαϊκές κοινωνικές τάξεις, σύμφωνα με τις δυνατότητές τους.

¹²⁹Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 3/1/1932.

¹³⁰Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 14/2/1939.

¹³¹Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 8/1/1933.

¹³²Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 3/2/1934.

¹³³Γιώργος Ζιαζιάς, *Αναζητώντας τη χαμένη Λάρισα. 50 χρόνια μνήμες και αναπολήσεις (1900-1950)*. Τόμος Α'. (Λάρισα, 1994), 102.

¹³⁴Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 2/3/1938.

¹³⁵Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 10/1/1932, 21/1/1934, 12/2/1934.

Η διάθεση των εισιτηρίων γινόταν από την διοργανωτική επιτροπή στην οποία συμμετείχαν εθελόντριες κυρίες και δεσποινίδες. Για τη μεγαλύτερη επιτυχία πραγματοποιούνταν λαχειοφόρες με πολλά και πλούσια δώρα. Τα ποσά και τα δώρα καθώς και τα ονόματα αυτών που τα διέθεταν, δημοσιεύονταν στην εφημερίδα, προσδίδοντάς τους μεγαλύτερο κύρος στα μάτια των συμπολιτών τους¹³⁶.

Κάποιες φορές, μια συγκεκριμένη χοροεσπερίδα τίθονταν υπό την προστασία ενός πολιτικού ή στρατιωτικού προσώπου όπως του Νομάρχη ή του Δημάρχου ή κάποιου στρατιωτικού¹³⁷. Τη διακόσμηση των αιθουσών, στις οποίες πραγματοποιούνταν οι χοροεσπερίδες, αναλάμβαναν όπως μας πληροφορούν τα άρθρα ή ειδικοί τεχνίτες από την Αθήνα ή ντόπιοι ζωγράφοι όπως ο κύριος Τσαπράζης¹³⁸. Οι μουσικοί που συνόδευαν τους χορευτές ανήκαν είτε σε ορχήστρα του εκάστοτε κοσμικού κέντρου που γινόταν η χοροεσπερίδα είτε ήταν ερασιτέχνες μουσικοί που προσφέρονταν εθελοντικά.

Εκτός από ελληνικούς χόρευαν και ευρωπαϊκούς χορούς. Ο τσάμικος και ο καλαματιανός αποτελούσαν τους εναρκτήριους χορούς της βραδιάς και στη συνέχεια ακολουθούσαν τα ταγκό, τα βαλς και τα φοξ¹³⁹. Αυτό βέβαια εξαρτιόταν και από το ποιοι οργάνωναν τον χορό. Για παράδειγμα, οι ζωέμποροι και οι κρεοπώλες διασκέδαζαν με αποκλειστικά ελληνική, δημοτική μουσική. Τα τραγούδια «Στα Σάλωνα σφάζουν αρνιά», «Η καραγκούνα», «Ένας αϊτός», είχαν την τιμητική τους¹⁴⁰. Αυτό δεν ήταν καθόλου τυχαίο γιατί οι περισσότεροι από αυτούς είχαν βλάχικη καταγωγή. Από παλιά οι Βλάχοι κατέβαιναν στον κάμπο της Λάρισας μαζί με τα κοπάδια τους για να ξεχειμωνιάσουν. Τους ακολουθούσαν και οι οικογένειές τους. Οι άνδρες ασχολούνταν με τα ζώα και την παραγωγή τυριών ενώ οι γυναίκες με την υφαντουργία. Το καλοκαίρι ξαναγύριζαν στα ορεινά χωριά τους. Σιγά σιγά όμως μερικές οικογένειες εγκαταστάθηκαν μόνιμα στη Λάρισα και συνέχισαν να ασχολούνται με τα παραδοσιακά τους επαγγέλματα. Παρέμειναν όμως δεμένοι πάρα πολύ με τον τόπο καταγωγής τους και δεν έχαναν ευκαιρία να τον επισκεφτούν. Φυσικά τα δημοτικά τραγούδια τους θύμιζαν τα χωριά τους γι' αυτό και τα προτιμούσαν και στα γλέντια επικρατούσαν οι δημοτικοί χοροί.

Από ένα άλλο άρθρο μαθαίνουμε ότι στο χορό του Μουσικού Συλλόγου, όταν «...στις 4 η αίθουσα αδειάζει από θηλυκά, μένουν οι γλεντζέδες που τώρα με το... ραχάτι

¹³⁶Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 12/12/1933, 19/12/1933.

¹³⁷Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 6/12/1933, 7/1/1934, 8/2/1934.

¹³⁸Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 7/1/1934, 21/1/1934, 3/3/1934.

¹³⁹Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 22/2/1938, 15/2/1939.

¹⁴⁰Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 12/3/1934.

τους τραγουδούν ότι τους αρέσει. Ρίχνουν και τα Ελληνικά τα αθάνατα κλέφτικα, ακολουθούν οι.... σερενάτες και τέλος ένα δύο Αμανέδες, Ανατολίτικοι, Κιρκάσιοι...»¹⁴¹.

Στα χρόνια της δικτατορίας του Μεταξά παρατηρούμε ότι υπάρχει κάποιος περιορισμός στη μουσική. Το 1938 από το Υφυπουργείο Τύπου και Τουρισμού απαγορεύτηκαν οι δίσκοι γραμμοφώνου που περιείχαν αμανέδες με την πρόφαση ότι ήταν αναχρονιστική μουσική και προκαλούσαν δυσμενή σχόλια των ξένων¹⁴², ενώ το 1939 με την απόφαση του Διοικητού της Χωροφυλακής Β. Παγώνη, απαγορεύτηκε το τραγούδι «Η Μάρω» γιατί περιείχε ανήθικες φράσεις και πρόσβαλε τα χρηστά ήθη¹⁴³. Μάλλον πρόκειται για το τραγούδι του Αλέκου Σακελλάριου και του Θεόφραστου Σακελλαρίδη¹⁴⁴. Το πρώτο τραγούδι που απαγορεύτηκε στα χρόνια της δικτατορίας ήταν το τραγούδι «Βαρβάρα» του Παναγιώτη Τούντα¹⁴⁵. Μεγαλύτερη λογοκρισία όμως δέχονταν τα ρεμπέτικα με τη δικαιολογία ότι εξυμνούσαν το χασίσι και τους περιθωριακούς ανθρώπους.

3.6 ΟΙ ΣΥΛΛΟΓΟΙ

Οι Λαρισαίοι ήταν εξωστρεφείς άνθρωποι. Είχαν έντονη κοινωνική ζωή. Οργανώνονταν εκτός από επαγγελματικούς και σε άλλους συλλόγους ανάλογα με τα ενδιαφέροντα τους. Έτσι δημιουργήθηκαν επιστημονικοί, φυσιολατρικοί, καλλιτεχνικοί σύλλογοι χάρη στους οποίους αναβαθμίστηκε το πνευματικό επίπεδο των πολιτών. Μερικοί από αυτούς ήταν: ο Όμιλος Εκδρομέων Λάρισας, ο Φυσιολατρικός Σύλλογος, ο Σύλλογος Διανοουμένων και Φιλοτέχνων Λάρισας, ο Σύλλογος «Υπαίθριος Ζωής», ο Ελληνικός Ορειβατικός Σύνδεσμος, ο Μουσικός Σύλλογος κ.α. Έτσι ο Όμιλος Διανοουμένων και Φιλότεχνων Λάρισας, που πρωτοστάτησε στην ίδρυση της Δημοτικής Βιβλιοθήκης, ίδρυσε και νυκτερινή σχολή για τους απόρους και αναλφάβητους. Επίσης το

¹⁴¹Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 21/2/1938.

¹⁴²Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 19/3/1938.

¹⁴³Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 21/1/1939.

¹⁴⁴Κώστας Μυλωνάς, *Ιστορία του Ελληνικού Τραγουδιού*. Τόμος Α'. (Αθήνα: Κέδρος, 1992), 93.

¹⁴⁵Κώστας Βλησίδης, επιμ., *Σπάνια κείμενα για το ρεμπέτικο (1929-1959)* (Αθήνα: Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, 2006), 40.

1935 εκδίδει το περιοδικό «Θεσσαλικά Γράμματα», ένα από τα πιο αξιόλογα περιοδικά της εποχής¹⁴⁶. Ήταν αγαπητός σε όλους τους Λαρισαίους κι αυτό φαίνεται από την ανταπόκριση που είχαν οι χοροεσπερίδες που διοργάνωνε¹⁴⁷. Αξίζει να σημειωθεί ότι η Βιβλιοθήκη στεγάστηκε στο Γενί Τζαμί που χτίστηκε μετά την απελευθέρωση με την προτροπή της Βασίλισσας Όλγας για τις θρησκευτικές και λατρευτικές ανάγκες των Μουσουλμάνων και χρησιμοποιήθηκε ως τόπος προσευχής μέχρι το 1924¹⁴⁸. Στον ίδιο χώρο λειτουργούσε και το Αρχαιολογικό Μουσείο που ιδρύθηκε χάρη στη Φιλάρχαιο Θεσσαλική Εταιρεία.

Ο Όμιλος Εκδρομέων Λάρισας (ΟΕΛ) ιδρύθηκε το 1924 και σύμφωνα με άρθρο της εφημερίδας την εποχή εκείνη υπήρχαν μόνο δύο παρόμοια σωματεία στην Αθήνα. Ιδρυτές του ήταν ο Δημ. Κουλουράς, ο Πετρ. Νίσκας, ο Γεωρ. Λαβαντής, ο Ιωαν. Κουτλιμπανάς, ο Σαούλ Καλαμάρας και ο Μάρκος Σαρίμβης. Εκδρομές διοργανώνονταν κατά τη διάρκεια όλου του χρόνου. Οι Λαρισαίοι επισκέπτονταν τις εξοχές γύρω από την πόλη, τις κοντινές παραλίες και ανέβαιναν και στα γύρω βουνά. Χάριν του συλλόγου, ο σιδηρόδρομος καθιερώνει τους θερινούς μήνες εκδρομικά τρένα. Κατά το πρότυπο του ομίλου, το 1931 ιδρύθηκαν στην πόλη άλλα τέσσερα φυσιολατρικά σωματεία. Ο Όμιλος για να καλλιεργήσει την άμιλλα μεταξύ των μελών του καθιέρωσε από το 1937 έπαθλα τα οποία δίνονταν σε αυτούς που είχαν τις περισσότερες συμμετοχές σε εκδρομές. Μάλιστα το 1939 δόθηκε και βραβείο θηλέων στην κυρία Καρανάσιου¹⁴⁹.

Ο Όμιλος Εκδρομέων Λάρισας είχε και ορειβατικό τμήμα το οποίο πραγματοποίησε ανάβαση στον «Μύτικα», την ψηλότερη κορυφή του Ολύμπου και στην κορυφή «Καρδίτσα» της Πίνδου. Για να τιμήσουν τη μνήμη του ποιητή Κώστα Κρυστάλλη κατέθεσαν δάφνινο στεφάνι στο σπίτι που γεννήθηκε, στο χωριό Συρράκο της Ηπείρου. Επίσης με την πρωτοβουλία του Ομίλου, ανατέθηκε στο γλύπτη κ. Νικ. Γεωργαντή η ανέγερση της προτομής του Κρυστάλλη στο χώρο του Αλκαζάρ. Η ενέργεια αυτή του συλλόγου είχε και τους επικριτές της. Μέσα από άρθρο της εφημερίδας, ο κ. Μ. Πιζάρης διατυπώνει τις αντιρρήσεις του λέγοντας ότι ο Κρυστάλλης δεν είναι ο πιο αντιπροσωπευτικός ποιητής της φυσιολατρίας κι ότι υπάρχουν κι άλλοι Έλληνες ποιητές

¹⁴⁶Βασιλική Πανάγου και Ιουλία Κανδηλά, *Παλιά αρχοντικά και αξιόλογα κτίρια της Λάρισας τέλους του 19^{ου} και α' μισού του 20^{ου} αιώνα*. (Θεσσαλονίκη: Κ. & Μ. Αντ. Σταμούλη, 2016), 20.

¹⁴⁷Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 20/1/1934, 22/1/1934.

¹⁴⁸Βασιλική Πανάγου και Ιουλία Κανδηλά, *Παλιά αρχοντικά και αξιόλογα κτίρια της Λάρισας τέλους του 19^{ου} και α' μισού του 20^{ου} αιώνα*. (Θεσσαλονίκη: Κ. & Μ. Αντ. Σταμούλη, 2016), 128.

¹⁴⁹Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 5/1/1939.

που θα μπορούσαν να διεκδικήσουν αυτή τη θέση. Ένα άλλο επιχείρημα που χρησιμοποιεί είναι το ότι ο ποιητής το μόνο που ζητούσε στη ζωή του ήταν να φύγει από τον κάμπο και στήνοντας την προτομή του στη Λάρισα, αυτοί που θα τη βλέπουν «ασφαλώς θα τον κλαίνε για πολλαπλή φορά για την ατυχία που τον συνοδεύει και μετά θάνατο να βρίσκεται στον κάμπο, μαζί με το χάρο». Έτσι προτείνει στον Όμιλο να στήσουν την προτομή του σε μια από τις πιο ψηλές κορυφές της Πίνδου για να αγναντεύει ο ποιητής την αγαπημένη του Ήπειρο. Παρ' όλες τις αντιρρήσεις, η προτομή στήθηκε και κοσμεί μέχρι σήμερα το πάρκο του Αλκαζάρ¹⁵⁰.

Επίσης ο Όμιλος διέθετε και «Τμήμα Γραμμάτων και Τεχνών» το οποίο διοργάνωνε διαλέξεις για διάφορα θέματα. Τις διαλέξεις αυτές τις έδιναν λογοτέχνες, ποιητές, επιστήμονες. Μια τέτοια διάλεξη έδωσε η ποιήτρια και θεατρική συγγραφέας Λιλή Ιακωβίδου με θέμα «Η Ηλιογέννητη του Παλαμά»¹⁵¹, ο επιφανής λογοτέχνης και Διευθυντής του περιοδικού «Νεοελληνικά Γράμματα» Δημήτρης Φωτιάδης με θέμα «Λογοτεχνία και ζωή»¹⁵², ο δικηγόρος Δημήτρης Χατζηγιάνης με θέμα «Το Αίνιγμα του Ακτίου»¹⁵³ και ο δικηγόρος Γεώργιος Αβτζής με θέμα «Η νέα Τουρκία. Το πνεύμα και ο πολιτισμός της»¹⁵⁴. Με τη σειρά του και ο Ελληνικός Ορειβατικός Σύνδεσμος διοργάνωσε δύο διαλέξεις που δόθηκαν από τον Διευθυντή της Νέας Δραματικής Σχολής του Ωδείου Αθηνών τον κ. Σωκράτη Καραντινό με θέματα «Θέατρο και Ζωή» και «Θέατρο και Τέχνη»¹⁵⁵. Τα έσοδα θα διατίθονταν για την ανέγερση καταφυγίου στον Κίσσαβο.

Ένας άλλος φυσιολατρικός σύλλογος που ήταν γνωστός σε όλη την Ελλάδα και υπάρχει μέχρι σήμερα ήταν ο σύλλογος «Υπαιθριος Ζωή». Ιδρύθηκε το 1922 στην Αθήνα από πέντε νέους. Το παράρτημα της Λάρισας ιδρύθηκε το 1937. Διοργάνωνε πολλές εκδρομές σε συνεργασία με τα παραρτήματα των άλλων πόλεων. Από αυτά τα ταξίδια δεν έλειπε και η μουσική. Οι ίδιοι οι εκδρομείς τα συνόδευαν με τα τραγούδια τους. Ενώ την εκδρομή που πραγματοποιήθηκε με προορισμό τον Πλαταμώνα, την ακολούθησε και ο Μουσικός Σύλλογος με τη χορωδία και τη μαντολινάτα του για να γιορτάσουν όλοι μαζί την επέτειο δυο χρόνων από την ίδρυση της «Υπαιθρίου Ζωής»¹⁵⁶. Επίσης, όλοι οι

¹⁵⁰Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 1/1/1939.

¹⁵¹Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 1/1/1939.

¹⁵²Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 19/1/1939.

¹⁵³Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 1/4/1939.

¹⁵⁴Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 20/5/1939.

¹⁵⁵Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 20/1/1939, 11/2/1939.

¹⁵⁶Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 17/3/1939.

φυσιολατρικοί σύλλογοι διοργάνωσαν κοινή εκδρομή στα Τρίκαλα, για να στηρίξουν και να εμψυχώσουν τον Μουσικό Σύλλογο που έδινε συναυλία εκεί¹⁵⁷.

Επίσης για να συσφίξουν τις σχέσεις των μελών τους, οι Σύλλογοι διοργάνωναν χοροεσπερίδες, φιλικές βραδιές όπως τις ονόμαζαν. Αυτές γίνονταν σε τακτά χρονικά διαστήματα. Εκτός από τα μέλη και τις οικογένειές τους μπορούσαν να παρευρεθούν μόνο ειδικοί προσκεκλημένοι¹⁵⁸. Αυτοί ήταν οι αρχές του τόπου και πολλές φορές τα προεδρεία των άλλων φυσιολατρικών σωματείων¹⁵⁹. Οι βραδιές περνούσαν ευχάριστα με τους ήχους της ορχήστρας, με τραγούδια και χορούς. Τα φοξ και τα ταγκό καθώς και ο συρτός με τον τσάμικο χορεύονταν μέχρι τις πρώτες πρωινές ώρες.

3.7 ΟΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΕΣ

Η μουσική είχε πολλούς φίλους στην πόλη της Λάρισας και αυτό φαίνεται μέσα από τα άρθρα της εφημερίδας «Ελευθερία» που μας πληροφορούν ότι την πόλη επισκέπτονταν πολλοί και διάσημοι καλλιτέχνες όπως η υψίφωνος Νίνα Φρέιλιχ η οποία έδωσε ρεσιτάλ με κλασικά τραγούδια¹⁶⁰. Η κυρία Πίτσα Δαζέα, η οποία μετά από «απαιτησί πολλών κυριών της πόλεώς μας θα «δώση προσεχώς ρεσιτάλ άσματος εν τη αιθούση του Πανελληνίου»¹⁶¹.

Ομοίως πραγματοποιούνταν και συναυλίες πολλών καλλιτεχνών όπως του λυρικού τενόρου Μίμη Πιπεράκη¹⁶² αλλά και του φλαουτίστα κυρίου Μάγγου¹⁶³. Συναυλίες γίνονταν και από ξένα συγκροτήματα όπως το χαβανέζικο συγκρότημα του Καχαβάη «Άσπρα πουλιά», με την ντιζέξ κυρία Άμπυ Λαμπάρ¹⁶⁴. Έρχονταν μουσικοί σύλλογοι από άλλες πόλεις όπως η «Ένωσις Φιλομούσων Βόλου» που έδωσε συναυλία στο κινηματοθέατρο «Παλλάς» με τα έργα «Τραβιάτα», «Μάρθα», «Χαλίφης της

¹⁵⁷Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 19/2/1939.

¹⁵⁸Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 28/1/1938.

¹⁵⁹Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 15/2/1939, 12/1/1939, 4/1/1939.

¹⁶⁰Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 7/1/1932.

¹⁶¹Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 20/12/1932.

¹⁶²Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 11/9/1932.

¹⁶³Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 24/5/1933.

¹⁶⁴Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 26/4/1933.

Βαγδάτης»¹⁶⁵. Ακόμη έκανε την εμφάνισή της και η πανελληνίου φήμης Χορωδία της Θεσσαλονίκης υπό την καθοδήγηση του μαέστρου κυρίου Βασιλειάδου¹⁶⁶.

Σημαντικό καλλιτεχνικό γεγονός για τη Λάρισα αποτελεί και η άφιξη της «Μάντρας» του Αττίκ. Ο φημισμένος καλλιτέχνης επισκέφθηκε την πόλη πολλές φορές κατά τη διάρκεια της δεκαετίας 1930-1939 με εκλεκτούς καλλιτέχνες¹⁶⁷.

Μεγάλη απήχηση είχαν και οι χορευτικές παραστάσεις, όπως φαίνεται και από το άρθρο της εφημερίδας που μας πληροφορεί ότι όταν ήρθε το χορευτικό ζεύγος Γκριμάνης-Ζουρούδη: «...Το ρεσιτάλ ετίμησεν η εκλεκτοτέρα μερίς της Κοινωνίας μας η οποία και εχειροκρότησεν ενθουσιωδώς τους δύο καλλιτέχνας δια τας αριστοτεχνικάς όντως εκτελέσεις των»¹⁶⁸.

Ένα άλλο γεγονός που αξίζει να σημειωθεί και συγκέντρωσε χιλιάδες κόσμου ήταν η άφιξη του Γιουγκοσλάβου ακροβάτη Ιακώβου Μποζάνιτς που περπατούσε και εκτελούσε ακροβατικά νούμερα σε τεντωμένο σχοινί που ένωνε τα καφενεία «Αλάμπρα» και «Πανελλήνιον», πάνω από την Κεντρική Πλατεία¹⁶⁹.

Η λαρισαϊκή κοινωνία φρόντιζε πάντα τις καλλιτεχνικές εκδηλώσεις να τις παρακολουθούν όσο το δυνατόν περισσότεροι συμπολίτες, διευκολύνοντάς τους με πολλούς τρόπους. Για παράδειγμα, ο βαρύτονος κύριος Τίτος Ξηρέλλης επανέλαβε τη συναυλία του «...χάριν των κ. κ. αξιωματικών μη προσελθόντων λόγω του υπέρ των πεσόντων εν τοις πολέμοις μνημοσύνου και των οπωσδήποτε κωλυθέντων συμπολιτών...»¹⁷⁰. Επίσης, στη συναυλία της κυρίας Μαρίκας Παλαιστή «...Δια να είναι προσιταί αι τιμαί εις τους δημοσίους υπαλλήλους και αξιωματικούς τα εισιτήρια αντί των 40 δραχμών θα πωλούνται εις το ταμείον του θεάτρου 25 δραχμάς, τα δε μαθητικά προς 10 δραχμάς...»¹⁷¹. Ο θίασος Φιλιππίδου-Αποστολίδου αποφάσισε «...να εφαρμόση και δια την πόλιν μας το... σύστημα των οικογενειακών απογευματινών με λαϊκάς τιμάς δραχ. 10 και 15, θα δίδονται δε αύται εκάστην Τρίτην και Πέμπτην, ώρα 6 μ. μ. με τα εκλεκτότερα έργα του ρεπερτορίου»¹⁷².

¹⁶⁵Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 13/1/1938.

¹⁶⁶Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 3/6/1938.

¹⁶⁷Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 13/10/1932, 19/10/1933, 11/1/1938, 15/10/1939.

¹⁶⁸Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 17/1/1939.

¹⁶⁹Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 23/11/1933, 26/11/1933.

¹⁷⁰Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 12/3/1934.

¹⁷¹Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 9/12/1933.

¹⁷²Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 1/6/1933.

Από τη μεριά της η Δημοτική Αρχή, διέθεσε 12.000 δραχμές για τους μουσικούς της Στρατιωτικής Μπάντας με τον όρο να δίνουν συναυλίες στην Κεντρική Πλατεία. Έτσι κάθε Κυριακή μαζευόταν πολύς κόσμος στην πλατεία με αποτέλεσμα πολλές φορές να μην υπάρχει αρκετός χώρος για τους ίδιους τους μουσικούς και ο ήχος να μην φτάνει μέχρι τους θαμώνες των γύρω καφενείων και τους περιπατητές. Γι' αυτό μέσα από το άρθρο της η «Ελευθερία» παροτρύνει τις αρχές να βάλουν έναν χωροφύλακα για να κρατάει το πλήθος σε μεγαλύτερη απόσταση¹⁷³.

Η αθρόα προσέλευση του κοινού στις κάθε είδους εκδηλώσεις δείχνει την εκτίμηση που είχαν οι Λαρισαίοι για τους καλλιτέχνες. Τους αγαπούσαν και χαίρονταν με κάθε επιτυχία τους όπως στην περίπτωση τη ντιζέζ Ζωζώκας που οργανώθηκε ολόκληρη χορευτική συγκέντρωση για να γιορτάσουν την πρόσληψή της από τις δισκογραφικές εταιρείες «Κολούμπια» και «Χις Μάστερ Βόις»¹⁷⁴.

Η μουσική υπήρχε σ' όλες τις εκφάνσεις της ζωής των Λαρισαίων. Εκτός από τη διασκέδαση, την χρησιμοποιούσαν και για θρησκευτικούς λόγους. Παράδειγμα, η εκκλησία του Αγίου Νικολάου, είχε δική της χορωδία που έπαιρνε μέρος στις λειτουργίες. Έτσι τη Μεγάλη Εβδομάδα έψαλλε ολόκληρη την ακολουθία και το τροπάριο της Κασσιανής¹⁷⁵. Μουσική υπήρχε και στα τοπικά έθιμα κι αυτό το βλέπουμε κυρίως την περίοδο των Απόκριων. Οι Λαρισαίοι μασκαρεύονταν και ξεχώνονταν στους δρόμους και στις πλατείες. Τραγουδούσαν δυνατά ενώ κάποιοι από αυτούς έπαιζαν και μουσικά όργανα. Πείραζαν τους περαστικούς ενώ τους παρέσερναν να χορέψουν και να τραγουδήσουν μαζί τους. Το βράδυ της Κυριακής, σε πολλές συνοικίες, άναβαν φωτιές και χόρευαν γύρω τους. Την Καθαρά Δευτέρα, με τα κοφίνια γεμάτα με νηστίσιμα φαγητά, πήγαιναν στις εξοχές όπου γλεντούσαν¹⁷⁶.

Στην ύπαιθρο, οι θρησκευτικές γιορτές γιορτάζονταν με πανηγύρια που κρατούσαν δύο ή τρεις μέρες. Αυτό γινόταν συνήθως τους καλοκαιρινούς μήνες. Ήταν η εποχή που πολλοί Λαρισαίοι έφευγαν από την πόλη και επισκέπτονταν τους τόπους καταγωγής τους. Τα πανηγύρια άρχιζαν αμέσως μετά τη λειτουργία. Η πλατεία του κάθε χωριού γέμιζε κόσμο ανεξαρτήτως ηλικίας. Χόρευαν όλοι. Συνήθως οι χορευτές έφτιαχναν δύο κύκλους. Στον μπροστινό κύκλο χόρευαν οι γυναίκες και στον πίσω, οι άνδρες. Τον πρώτο χορό χόρευαν οι ηλικιωμένοι. Αυτό δείχνει τον σεβασμό που έτρεφε η κοινωνία για τους

¹⁷³Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 13/9/1932.

¹⁷⁴Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 15/3/1938, 22/3/1938.

¹⁷⁵Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 11/4/1933.

¹⁷⁶Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 20/2/1934, 8/3/1938.

μεγαλύτερους. Οι οργανοπαίκτες βρίσκονταν όρθιοι στο κέντρο του κύκλου. Συνήθως τα όργανα που έπαιζαν ήταν κλαρίνο, βιολί, σαντούρι, ντέφι¹⁷⁷. Υπήρχαν πολλοί αξιόλογοι μουσικοί. Ένας από αυτούς ήταν ο Βάϊος Μαλλιάρης που έπαιζε κλαρίνο. Καταγόταν από τον Πυργετό. Έπαιζε σε γάμους και πανηγύρια από δεκαέξι ετών. Τα πρώτα του τραγούδια τα ηχογράφησε το 1933 και ήταν «Τ' Αρβανιτοβλάχικο» και η «Ιτιά». Μαζί με τον Θεοχάρη Παντίδη έγραψε το τραγούδι «Ωραία είναι η νύφη μας». Άλλοι δεξιοτέχνες στο κλαρίνο ήταν ο Κωνσταντίνος Σιμογιάννης και ο Δημήτρης Βαλάσης από τη Ραψάνη, ο Κώστας Σβάρνας από τη Βερδικούσα, ο Κώστας Ριζούλης από τους Γόννους κ.α. Άλλοι μουσικοί ήταν ο Παναγιώτης Λίτσιος από τη Δεσκάτη που έπαιζε βιολί αλλά και ο Νταραμπούκας από τον Τύρναβο που έπαιζε λαούτο. Οι περισσότεροι μουσικοί ήταν αυτοδίδακτοι και η τέχνη περνούσε από τον πατέρα στο γιο¹⁷⁸.

3.8 ΟΙ ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΙΣ

Η εφημερίδα «Ελευθερία» περιείχε πολλές διαφημίσεις. Μία από αυτές, διαφήμιζε το βιβλιοχαρτοπωλείο του κ. Α. Παναγιωτακόπουλου που πουλούσε και μουσικά τεμάχια. Επιπλέον και το κατάστημα του κ. Γ. Δημητρακόπουλου, εκτός από βιβλία, τσάντες, σερπαντίνες, κασετίνες, πουλούσε και μουσικά κομμάτια. Στο κατάστημα του κ. Χρ. Μανώλη, μαζί με είδη κυνηγιού, υπήρχαν γραμμόφωνα και δίσκοι¹⁷⁹. Ομοίως, στο μαγαζί του κ. Ν. Ωρολογόπουλου μπορούσε κάποιος να προμηθευτεί γραμμόφωνα και δίσκους με φοξ, ταγκό, συρτά, τσάμικα καθώς επίσης και μουσικά όργανα όπως μαντολίνα και κιθάρες. Από μια άλλη διαφήμιση πληροφορούμαστε ότι ο κ. Ανδρέας Τσάπαλλος παρέδιδε μαθήματα βιολιού και γαλλικών¹⁸⁰.

Άλλη μία, διαφήμιζε εργοστάσιο πιάνων του κ. Ανδρούτσου που βρισκόταν στη Θεσσαλονίκη και είχε αντιπρόσωπο στη Λάρισα τον κ. Αρ. Οικονόμου. Επίσης, ο ειδικός τεχνίτης πιάνων κ. Π. Γεωργιάδης ήρθε στην πόλη και αναλάμβανε να επισκευάσει και να κουρδίσει παντός τύπου πιάνων.

¹⁷⁷Μαρούλα Κλιάφα, *Θεσσαλία 1881-1981. Εκατό χρόνια ζωή* (Αθήνα: Κέδρος, 1983), 259.

¹⁷⁸Θωμάς Ψύρρας, επιμ., *Θεσσαλία. Χώμα πικρό σαν το ψωμί*. (Αθήνα: Μεταίχιμο, 2007), 17, 270-271.

¹⁷⁹Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 26/6/1934.

¹⁸⁰Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 10/12/1933.

Στα φύλλα της εφημερίδας του 1939, υπήρχαν διαφημίσεις καταστημάτων που πουλούσαν ραδιόφωνα. Οι Αδελφοί Σάλτζη πουλούσαν ραδιόφωνα της εταιρείας RGAVICTOR «...με την τελευταίαν εφεύρεσιν της εξευρέσεως των σταθμών αυτομάτως δια πίεσεως πλήκτρων», ο κ. Γ. Παπαγιάννης πουλούσε ράδια και ραδιογραμμόφωνα της εταιρείας HIS MASTER VOICE ενώ οι κ.κ. Ι. Βασιλόπουλος και Π. Μήτσιος, με το σύστημα των μηνιαίων δόσεων, πουλούσαν ραδιόφωνα της εταιρείας ΦΙΛΙΠΣ¹⁸¹.

Έτσι, αφού το ραδιόφωνο μπήκε για τα καλά στη ζωή των Λαρισαίων, η εφημερίδα «Ελευθερία» φρόντιζε να δημοσιεύει το πρόγραμμα του ραδιοφωνικού σταθμού της Αθήνας. Το πρόγραμμα ξεκινούσε στις 1.30 μ. μ. και ολοκληρωνόταν τα μεσάνυχτα και περιείχε εκτός από το δελτίο ειδήσεων, ομιλίες για διάφορα θέματα, συναυλίες ορχηστρών, αποσπάσματα από όπερες, απαγγελίες ποιημάτων. Μόνο τις Κυριακές, το πρόγραμμα ξεκινούσε στις 10 π. μ. και μετέδιδε τη λειτουργία από τον ιερό ναό της Μητρόπολης¹⁸².

Καθημερινά η εφημερίδα δημοσίευε και διαφημίσεις των ταινιών που πρόβαλλαν οι κινηματογράφοι της πόλης.

Επίσης, η εφημερίδα δημοσίευε και διαφημίσεις γιατρών, δικηγόρων, φαρμακευτικών προϊόντων και προϊόντων ομορφιάς αλλά και διαφημίσεις διαφόρων επιχειρήσεων.

¹⁸¹Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 1/1/1932, 31/12/1932, 3/4/1934, 10/6/1934, 15/10/1939, 1/2/1939, 8/2/1939.

¹⁸²Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 15/1/1939, 17/1/1939, 21/1/1939, 7/2/1939, 10/2/1939.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ

Οι προτιμήσεις των εύπορων κοινωνικών στρωμάτων της Λάρισας κατά την εποχή που μελετάμε στρέφονταν προς την ευρωπαϊκή κλασική μουσική ενθαρρύνοντας και τα παιδιά τους να ασχοληθούν μ' αυτήν. Μαθήματα κλασικής μουσικής δίδασκονταν στον Μουσικό Σύλλογο και στο Δημοτικό Ωδείο της πόλης. Αξίζει να σημειωθεί πως στη Λάρισα λειτουργούσαν και ιδιωτικές μουσικές σχολές όπως του Γιώργου Δαγιάση που είχε σχολή μουσικής θεωρίας και βιολιού και του καθηγητή κιθάρας Αχ. Χατζηψαθά¹⁸³.

4.1 ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΩΔΕΙΟ ΛΑΡΙΣΑΣ

4.1.1 ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Το 1926 το Δημοτικό Συμβούλιο της Λάρισας αποφασίζει την ίδρυση Δημοτικού Ωδείου. Σκοπός της δημιουργίας ενός τέτοιου ιδρύματος ήταν η διδασκαλία, η διάδοση και η ανάπτυξη της μουσικής παιδείας στην πόλη. Αυτό έγινε μετά από παρότρυνση του Συλλόγου Φιλόμουσων Λάρισας με πρόεδρο την κ. Ιουλία Σάπκα σύζυγο του τότε Δημάρχου Λάρισας, Μιχαήλ Σάπκα. Μετά από συνεννόηση με τον Διευθυντή του Εθνικού Ωδείου Αθηνών, κ. Μανώλη Καλομοίρη, το Ωδείο της Λάρισας θα λειτουργούσε ως παράρτημα του Εθνικού Ωδείου. Δύο χρόνια αργότερα έγιναν τα εγκαίνια του μουσικού αυτού ιδρύματος το οποίο στεγάστηκε σε μια κεντρική και ευρύχωρη κατοικία στο κέντρο της πόλης, του Γεράσιμου Δαφνόπουλου. Αργότερα το Ωδείο μεταφέρθηκε σε κτίριο το οποίο παραχώρησε ο Δήμος, στον Κήπο των Ανακτόρων. Το κτίριο αυτό που ήταν ένα μεγαλοπρεπές κονάκι του Χαϊρή Βέη, πουλήθηκε στον Βασιλέα Γεώργιο Α' για να μείνει σ' αυτό όταν επισκεπτόταν τη Λάρισα. Γι' αυτό το λόγο μετονομάστηκε σε βασιλικό

¹⁸³Γιώργος Ζιαζιάς, *Αναζητώντας τη χαμένη Λάρισα. 50 χρόνια μνήμες και αναπολήσεις (1900-1950)*. Τόμος Β'. (Λάρισα, 2000), 203.

ανάκτορο και αργότερα αγοράστηκε από τον Δήμο Λάρισας. Σήμερα το Ωδείο βρίσκεται στην ίδια τοποθεσία και στεγάζεται σε καινούριο κτίριο που ανταποκρίνεται πλήρως στις ανάγκες του¹⁸⁴. Το 1930, μετά από εισήγηση του Δημάρχου Μιχαήλ Σάπκα, το Δημοτικό Συμβούλιο αποφασίζει να γίνει το Ωδείο Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου, διοικούμενο από Επιτροπή η οποία θα επιλεγόταν από το Δ.Σ κάθε τέσσερα χρόνια με πρόεδρο τον εκάστοτε Δήμαρχο¹⁸⁵. Η πρώτη Διοικητική Επιτροπή αποτελούνταν από τον οφθαλμίατρο Κ. Ισχυρίδη, τον Διευθυντή Τραπέζης Αθηνών Γ. Ξυραδάκη, τον δικηγόρο Χ. Παναγιούλα, τον Διευθυντή Τραπέζης Λάρισας Κ. Οικονομίδα και τους Ιωάννη Αλεξάνδρου και Ιωάννη Συλιβρίδου. Ο πρώτος καθηγητής μουσικής ήταν ο Ανδρέας Τσάπαλος που δίδασκε βιολί¹⁸⁶. Μέσα από άρθρα της εφημερίδας βλέπουμε πως αργότερα καθηγητής βιολιού είναι ο κ. Δαγιάσης και καθηγήτρια πιάνου και Διευθύντρια του Ωδείου, η δεσποινίς Ροδόπη Τρίχα¹⁸⁷. Το 1938 προσλαμβάνεται η καθηγήτρια πιάνου Δεσποινίς Κρόελ. Λίγο καιρό αργότερα όμως ένα άρθρο αναφέρει την πιθανή παραίτησή της και η εφημερίδα προτρέπει τη δεσποινίς Κρόελ, αν το ζήτημα της αποχώρησής της είναι μόνο οικονομικό, να μην επιμείνει και να παραμείνει στη θέση της¹⁸⁸. Το 1939 προσλαμβάνονται διπλωματούχες καθηγήτριες του Ωδείου Αθηνών, οι δεσποινίδες Θ. Τσαπουλάρη και Ν. Θωμά για πιάνο και βιολί αντίστοιχα. Επίσης για τα θεωρητικά μαθήματα προσλήφθηκε ο κύριος Μίγγος¹⁸⁹.

Το 1938, ο επόμενος Δήμαρχος, ο κ. Αστεριάδης, μετά από συνεννόηση με τον Διευθυντή του Ωδείου Αθηνών, πέτυχε οι τάξεις του Ωδείου της Λάρισας να είναι ισάξιες με τις τάξεις του Ωδείου Αθηνών¹⁹⁰.

Τα μαθήματα που διδάσκονταν ήταν βιολιού και πιάνου. Επίσης το Ωδείο διέθετε και μαθητική ορχήστρα¹⁹¹. Τον Μάιο όμως του 1938 αποφασίστηκε από μερικούς φιλόμουςους Λαρισαίους η ίδρυση της «Λαρισαϊκής Χορωδίας» υπό την αιγίδα του

¹⁸⁴Βασιλική Πανάγου και Ιουλία Κανδηλά, *Παλιά αρχοντικά και αξιόλογα κτίρια της Λάρισας τέλους του 19^{ου} και α' μισού του 20^{ου} αιώνα*. (Θεσσαλονίκη: Κ. & Μ. Αντ. Σταμούλη, 2016), 127.

¹⁸⁵Βάσος Καλογιάννης, *Λεύκωμα φωτο—ιστορικό του Δήμου Λάρισας με τους Δημάρχους και Δημοτικούς Συμβούλους 110 χρόνων ελεύθερης ζωής του τόπου*. (Λάρισα: Δήμος Λάρισας, 1990), 89.

¹⁸⁶Βάσος Καλογιάννης, *Χρυσή βίβλος του Δήμου Λάρισας. Από την μακραίωνη ιστορία της θεσσαλικής πρωτευούσης*. (Λάρισα: Τύποις: Δημητρακόπουλου, 1963), 234.

¹⁸⁷Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 15/12/1932, 24/12/1933.

¹⁸⁸Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 26/1/1938, 12/2/1938, 30/6/1938.

¹⁸⁹Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 8/10/1939, 26/10/1939.

¹⁹⁰Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 9/8/1938.

¹⁹¹Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 23/3/1933, 5/5/1939.

Ωδείου με καθηγητή τον κ. Κορωνάκη¹⁹². Το 1939 η επιτροπή του Ωδείου αποφασίζει τη σύσταση σχολών Χορωδίας και Μονωδίας και τη σύσταση Φιλαρμονικής¹⁹³. Για τη σύσταση της Φιλαρμονικής, η Διοικούσα Επιτροπή του Δήμου πρόσφερε κονδύλι 100.000 δραχμών. Σύμφωνα με το καταστατικό της θα εμφανίζονταν και δημόσια και σε ειδικές συναυλίες. Τα μαθήματα θα διαιρούνταν σε διδασκαλία χάλκινων, ξύλινων και κρουστών οργάνων. Οι μαθητές θα διδάσκονταν υποχρεωτικά μαθήματα σολφέζ, θεωρία μουσικής και στοιχεία αρμονίας¹⁹⁴.

4.1.2 ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Το Δημοτικό Ωδείο επιτελούσε σπουδαίο διδακτικό έργο και αυτό φαινόταν από τις επιδείξεις των μαθητών που διοργάνωνε κάθε τόσο. Σύμφωνα με άρθρο της εφημερίδας, τον Φεβρουάριο του 1932 πραγματοποίησε μια μαθητική επίδειξη στην οποία συμμετείχαν και οι Διευθυντές του Ωδείου αλλά και η Στρατιωτική Μουσική. Σε μια άλλη επίδειξη οι μαθητές και οι μαθήτριες του Ωδείου εκτέλεσαν κομμάτια βιολιού και πιάνου¹⁹⁵. Σε πολλές τέτοιες εκδηλώσεις ήταν καλεσμένος και ο Δήμαρχος της πόλης κ. Σάπκας αλλά και ο Μέγαρχος κ. Τσολάκογλου¹⁹⁶ γεγονός που δείχνει ότι οι Αρχές είχαν σε μεγάλη εκτίμηση το Ωδείο και υποστήριζαν κάθε προσπάθεια ανάδειξής του. Επίσης και η εφημερίδα επαινούσε τις επιδείξεις του Ωδείου και προέτρεπε τους πολίτες να τις παρακολουθήσουν. Ακόμα δημοσίευε τα ονόματα των μαθητών και μαθητριών που λάμβαναν μέρος σε αυτές καθώς επίσης και τα μουσικά κομμάτια που εκτελούσαν. Το Ωδείο για να συνεισφέρει περισσότερο στην καλλιτεχνική και μουσική ζωή της πόλης διοργάνωνε συναυλίες σε μεγάλους χώρους όπως στο κινηματοθέατρο «Ολύμπια» στις οποίες λάμβαναν μέρος οι καθηγητές και οι μαθητές του Ωδείου καθώς επίσης και η ορχήστρα. Το πρόγραμμα που παρουσιαζόταν στο κοινό ήταν πλούσιο. Περιείχε κομμάτια από Ευρωπαίους συνθέτες όπως ο Ντυράν, ο Βέμπερ, ο Μότσαρτ, ο Χύμμελ, ο Σούμπερτ, ο Μοσκόβσκυ, ο Σαιν-Σαν, ο Μέντελσον και ο Βάγκνερ ενώ σε μια από αυτές τις συναυλίες, οι καθηγητές του Ωδείου παρουσίασαν την 7^η Σονάτα του Μπετόβεν¹⁹⁷. Επίσης

¹⁹²Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 26/5/1938.

¹⁹³Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 31/1/1939, 8/10/1939.

¹⁹⁴Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 8/6/1939.

¹⁹⁵Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 29/2/1932, 15/12/1932.

¹⁹⁶Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 15/5/1933.

¹⁹⁷Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 28/6/1933, 7/6/1934.

διοργάνωνε συναυλίες και ρεσιτάλ με μεγάλους καλλιτέχνες. Μερικοί από αυτούς ήταν ο λυρικός τενόρος Μίμης Πιπεράκης, ο κιθαριστής Λέων Μακρίδης, η Ζωή Βουτσινά και το ζεύγος Κροντηρά οι οποίοι έδωσαν ρεσιτάλ απαγγελίας. Μάλιστα στο ρεσιτάλ του ζεύγους Κροντηρά συμμετείχαν και οι καθηγητές του Ωδείου δις Τρίχα και κ. Δαγιάσης¹⁹⁸. Η Λαρισαϊκή Κοινωνία εκτιμούσε τη συνεισφορά του ιδρύματος στην πόλη κι έτσι κάθε χρόνο εγγράφονταν όλο και περισσότεροι μαθητές¹⁹⁹. Για να το στηρίξουν και οικονομικά, υπέρ του Ωδείου διοργανώθηκε και χοροεσπερίδα στην αίθουσα του καφενείου «Παράδεισος» υπό την προστασία του κ. Νομάρχη με λαχειοφόρο αγορά. Ο πρώτος αριθμός κέρδιζε έναν τάπητα αξίας 5000 δραχμών. Επίσης, σύμφωνα με το άρθρο το ένδυμα έπρεπε να ήταν επίσημο ή μαύρο ενώ ο καθένας πλήρωνε 50 δραχμές εισιτήριο²⁰⁰.

4.1.3 ΡΕΠΕΡΤΟΡΙΟ

Το ρεπερτόριο των εκδηλώσεων ήταν καθαρά κλασικό με έργα Ευρωπαίων συνθετών. Πιο συγκεκριμένα τα κομμάτια που εκτελέστηκαν σε συναυλίες σύμφωνα με άρθρα της εφημερίδας ήταν: Ρομάνς του Τσαικόφσκυ, Ταραντέλλα του Χέλλερ, Φεφολλέ του Κουέ, Αραγκοναίζ του Τομέ, κοντσέρτο του Μπεριό, βαλς του Στράους (Vira Astistika) από την Ορχήστρα, το Marche Rurgue του Μότσαρτ από Ορχήστρα, την Πέμπτη Σονάτα του Μπετόβεν, Τα παραμύθια του Όφμαν, Marche Nupntiale, Rondo capriccioso του Mendels-sohn για πιάνο, το 7^ο Concerto Beriot, το Concerto σε sol mineur του Maxbrudh για βιολί, η Ouverture Donzuan, την Fantasia από την Fedora και την Marche Tanhauser του Wagner από την Ορχήστρα, η 7^η Σονάτα του Beethoven en do mineur²⁰¹.

¹⁹⁸Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 11/9/1932, 17/9/1932, 16/11/1932, 20/12/1932.

¹⁹⁹Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 22/9/1939.

²⁰⁰Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 11/3/1938, 23/3/1938.

²⁰¹Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 23/3/1933, 12/5/1933, 28/6/1933, 28/12/1933, 7/6/1934.

²⁰²Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 6/2/1938.

4.2 Ο ΜΟΥΣΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ

4.2.1 ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Ένας από τους πιο αγαπητούς Συλλόγους της πόλης ήταν ο Μουσικός Σύλλογος. Ιδρύθηκε το 1931 με σκοπό τη διδασκαλία και τη διάδοση της μουσικής. Διοικούνταν από Διοικητικό Συμβούλιο το οποίο, σύμφωνα με τα άρθρα της εφημερίδας, άλλαζε κάθε χρόνο. Όμως το 1938, τα μέλη του Συλλόγου, αναγνωρίζοντας την αξιόπαινη δράση του προηγούμενου Διοικητικού Συμβουλίου, αποφάσισαν να το επανεκλέξουν για να συνεχίσει το έργο του²⁰². Ποιοι ήταν τα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου τα πρώτα χρόνια δεν εξακριβώθηκε. Μόνο στα άρθρα του 1933 φαίνεται πως ο Πρόεδρος του Συλλόγου ήταν ο Γ. Βαφέας και ο Γραμματέας ο Ν. Σακελλαρίου²⁰³ ενώ το 1938 εκλέγεται ως Πρόεδρος ο κ. Χρ. Πανταστόπουλος²⁰⁴. Επίσης, μετά από μια έκτακτη γενική συνέλευση των μελών του Συλλόγου υποβάλλουν την παραίτησή τους ο Αχ. Χουτόπουλος και ο Βασίλης Στ. Κυλικός για αγνώστους λόγους²⁰⁵.

Ο Μουσικός Σύλλογος στεγαζόταν στο ίδιο κτίριο με το Δημοτικό Ωδείο. Τα μαθήματα που διδάσκονταν ήταν ειδικά και υποχρεωτικά. Στα ειδικά συμπεριλαμβάνονταν μαθήματα μαντολίνου, κιθάρας, μαντόλας, μαντολοντσέλου, μονωδίας και χορωδίας. Στα υποχρεωτικά διδάσκονταν θεωρία, σολφέζ και αρμονία. Γίνονταν δεκτοί μαθητές και μαθήτριες σχολείων ενώ υπήρχε και νυκτερινό τμήμα ειδικά για τους στρατιωτικούς. Αργότερα δημιουργήθηκε και ειδικό τμήμα θηλέων. Τα μαθήματα ξεκινούσαν την 1^η Οκτωβρίου και ολοκληρώνονταν στις 30 Ιουνίου²⁰⁶. Ο Σύλλογος διέθετε τμήμα Χορωδίας και Μαντολινάτας με Διευθυντές τον κ. Χουτόπουλο και τον κ. Οικονόμου αντίστοιχα²⁰⁷. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, ο κ. Χουτόπουλος αποχώρησε από τον Μουσικό Σύλλογο ενώ ο κ. Οικονόμου ήταν ένας από τους πρώτους καθηγητές του Συλλόγου και, όπως όλα τα μέλη του, πρόσφερε τις υπηρεσίες του αφιλοκερδώς. Όπως μας πληροφορεί η εφημερίδα ο ίδιος ήταν μαθητής του Διευθυντή της Αθηναϊκής

²⁰²Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 6/2/1938.

²⁰³Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 2/7/1933, 11/10/1933.

²⁰⁴Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 9/6/1938.

²⁰⁵Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 4/4/1933, 10/4/1933.

²⁰⁶Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 10/10/1932, 3/1/1934, 2/7/1933.

²⁰⁷Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 29/2/1932.

μαντολινάτας και συνθέτη Νικόλαου Λάβδα²⁰⁸. Άλλοι μουσικοί που πρόσφεραν τις υπηρεσίες τους στον Σύλλογο ήταν ο κ. Τσαντήλας, ο κ. Γ. Μίγγος και ο κ. Αχ. Χατζηψηθάς²⁰⁹.

4.2.2 ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Ο Μουσικός Σύλλογος ήταν πρωτοπόρος στην καλλιτεχνική ζωή της Λάρισας. Με τις επιδείξεις και τις συναυλίες που διοργάνωνε συγκέντρωνε όλο το φιλόμουσο κοινό της πόλης. Η χορωδία και η μαντολινάτα του ήταν πολυάριθμες. Μαζί με τους μαθητές έπαιρναν μέρος και τα μέλη του Συλλόγου. Μάλιστα σε μια συναυλία, ο αριθμός των μελών της χορωδίας και της μαντολινάτας έφτασε τα 120 άτομα²¹⁰. Το Διοικητικό Συμβούλιο του Μουσικού Συλλόγου κατέβαλλε μεγάλες προσπάθειες για την διοργάνωση πετυχημένων συναυλιών τη στιγμή μάλιστα που, όπως προαναφέρθηκε, όλα τα μέλη του δούλευαν αφιλοκερδώς. Φρόντιζε, στις συναυλίες, να παρουσιάζονται και μεγάλοι καλλιτέχνες. Έτσι σε μια από αυτές εμφανίστηκε ο σολίστας κιθαριστής κ. Αλ. Σημηριώτης²¹¹. Πολλές φορές οι εκδηλώσεις είχαν επιμορφωτικό χαρακτήρα. Σε μια μουσικοφιλολογική γιορτή το πρόγραμμα εκτός από τη Μαντολινάτα και τη Χορωδία περιελάμβανε τη διάλεξη του καθηγητή κ. Τσαντήλα για τη μουσική στην αρχαιότητα²¹².

Ο Μουσικός Σύλλογος ερχόταν σε επαφή και παρακολουθούσε τις δραστηριότητες των καλλιτεχνικών σωματείων και άλλων πόλεων. Έτσι βλέπουμε, μέσα από άρθρο της εφημερίδας, τον Μουσικό Σύλλογο να παροτρύνει τους πολίτες της Λάρισας να παρακολουθήσουν τη συναυλία της Ένωσης Φιλόμουσων Βόλου²¹³. Επίσης, ο ίδιος ο Μουσικός Σύλλογος Λάρισας έδωσε συναυλία στη Θεσσαλονίκη υπό την προστασία των εκεί Αρχών αλλά και στα Τρίκαλα υπό την προστασία του Νομάρχη κ. Κριμπά. Στα Τρίκαλα, τον Σύλλογο υποδέχτηκαν εκτός από τον Νομάρχη, το Δημοτικό Συμβούλιο με τον πρόεδρο κ. Β. Τσιπώρη και τον Διοικητή του Συντάγματος κ. Χατζηαναγνώστου. Στη συνέχεια, οι Λαρισαίοι με επικεφαλής τη Φιλαρμονική του Μορφωτικού Συλλόγου Τρικάλων κατέθεσαν στεφάνι στο Ηρώο της πόλης. Η συναυλία που δόθηκε ήταν

²⁰⁸Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 7/6/1934.

²⁰⁹Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 11/6/1933, 13/7/1939, 24/6/1934.

²¹⁰Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 18/3/1938.

²¹¹Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 28/6/1934.

²¹²Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 15/1/1934.

²¹³Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 21/1/1938.

ικανοποιητική και το μεγαλύτερο χειροκρότημα απέσπασε η Μαντολινάτα και ο σολίστ κ. Π. Μακρυγιάννης²¹⁴.

Αξίζει να αναφερθεί και το φιλανθρωπικό έργο του Συλλόγου. Σε μια συναυλία η οποία έγινε στο κινηματοθέατρο «Ολύμπια» υπό την προστασία του Σεβασμιότατου Μητροπολίτη κ. Αρσενίου, τα έσοδα δόθηκαν για την ενίσχυση των απόρων της πόλης²¹⁵. Επίσης, στο κινηματοθέατρο «Πάλλας» διοργάνωσε συναυλία τα έσοδα της οποίας δόθηκαν για την προίκα μιας ορφανής εργάτριας²¹⁶.

Η λαρισαϊκή κοινωνία εκτιμούσε και αναγνώριζε την μεγάλη συμβολή του Μουσικού Συλλόγου στη μουσική κίνηση της πόλης και γι' αυτό συμμετείχε με μεγάλη χαρά σε όλες τις χοροεσπερίδες που οργάνωνε ο Σύλλογος για να ενισχύσει το ταμείο του. Μία από αυτές τις γιορτές πραγματοποιήθηκε στο κέντρο «Πανελλήνιον» και την τίμησαν όλες οι στρατιωτικές και πολιτικές αρχές της πόλης. Εκεί, η τριακονταμελής χορωδία και η δεκαπενταμελής μαντολινάτα του Συλλόγου μαζί με την ορχήστρα του κέντρου πρόσφεραν μια αξέχαστη μουσική βραδιά στους παρευρισκομένους. Μάλιστα, σύμφωνα με άρθρο της εφημερίδας, είχε ιστορική επιτυχία για τα κοσμικά χρονικά της πόλης²¹⁷. Ο Σύλλογος έδωσε και τον ετήσιο αποκριάτικο χορό του που σημείωσε μεγάλη επιτυχία και στον οποίο παρευρέθηκε η εκλεκτή μερίδα της Λαρισαϊκής Κοινωνίας²¹⁸. Ο Μουσικός Σύλλογος διοργάνωσε και χορό στον Κήπο των Ανακτόρων για την ενίσχυση του έργου του. Η μαντολινάτα εκτέλεσε ωραίες μουσικές συνθέσεις ενώ μοιράστηκαν και διάφορα δώρα τα οποία προσέφεραν κάποιοι από τους πολίτες της Λάρισας. Στο χορό παρευρέθηκαν ο κ. Νομάρχης, οι καλύτερες οικογένειες της πόλης αλλά και αντιπροσωπεία από τον τύπο, την αεροπορία, τις επιστήμες, το στρατό, το εμπόριο και τη βιοτεχνία. Η Διοικητική Επιτροπή κατέβαλλε κάθε δυνατή προσπάθεια ώστε ο χορός να έχει την επιτυχία που του άξιζε²¹⁹. Ο Σύλλογος διοργάνωσε και φιλική βραδιά στην οποία πέρα από τα μέλη του Συλλόγου και τις οικογένειές τους ήταν καλεσμένοι και όσοι από τους πολίτες επιθυμούσαν να παρευρεθούν. Έτσι, μέσα σε ένα ευχάριστο και φιλικό κλίμα οι θαμώνες διασκέδασαν μέχρι το πρωί²²⁰.

²¹⁴Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 5/4/1938, 7/3/1939.

²¹⁵Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 26/1/1933.

²¹⁶Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 3/1/1939.

²¹⁷Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 17/2/1934, 18/2/1934.

²¹⁸Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 20/2/1938.

²¹⁹Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 13/9/1938, 14/9/1938, 21/9/1938.

²²⁰Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 6/5/1939, 7/5/1939.

4.2.3 ΡΕΠΕΡΤΟΡΙΟ

Το ρεπερτόριο που παρουσίαζαν η μαντολινάτα και η χορωδία του Μουσικού Συλλόγου σε επιδείξεις και συναυλίες ήταν από Έλληνες και ξένους συνθέτες. Πιο συγκεκριμένα το πρόγραμμα περιελάμβανε: συνθέσεις του Ροδίου, «Νεότης», «Βάλτε να πιούμε», «Χαίρε Μαρία», «Ζαφείρια είναι τα μάτια σου», συνθέσεις των Todo, Bakalainikon, Sgallari, δημόδη τραγούδια όπως «Του Κίτσου η μάνα», «Η Καλαματιανή», «ΟΤζαβέλλας», «Τα μάτια του Δήμου», δημοτικά τραγούδια, μονωδίες και διωδίες, ουβερτούρες, μαρς. Επίσης το Pastorale του R. Carano, τη Flora Fantasia του Santori, το Valse no 6 του Beethoven, τη Santa Cecilia του Bradelli από τη Μαντολινάτα του Συλλόγου²²¹.

4.3 Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΣΤΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Η «Ελευθερία» κάλυπτε με τα άρθρα της και τις σχολικές γιορτές οι οποίες πραγματοποιούνταν είτε στο πλαίσιο κάποιας εθνικής γιορτής είτε για να ενισχυθεί το σχολικό ταμείο. Στις γιορτές αυτές το πρόγραμμα ήταν ποικίλο. Οι μαθητές χόρευαν, τραγουδούσαν και πολλές φορές ανέβαζαν και θεατρικές παραστάσεις²²². Κάθε γιορτή ξεκινούσε με την προσευχή ενώ στο τέλος ακουγόταν ο Εθνικός Ύμνος²²³. Στη χοροεσπερίδα που οργανώθηκε από το Ε΄ Δημοτικό Σχολείο για την ενίσχυση του ταμείου του, τα παιδιά ανέβασαν την οπερέτα «Όνειρο Πρωτοχρονιάς» ενώ το Γυμνάσιο Θηλέων στην εθνική γιορτή ανέβασε το έργο «Ο χορός του Ζαλόγγου»²²⁴. Το Γυμνάσιο Θηλέων στη γιορτή του ανέβασε το έργο του ποιητή Τάκη Μαυροκέφαλου, «Ματρώζος και Κανάρης»²²⁵. Επίσης το Γυμνάσιο διέθετε χορωδία και μαντολινάτα οι οποίες συμμετείχαν

²²¹Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 28/2/1932, 26/1/1933, 9/2/1933, 11/6/1933, 15/1/1934, 28/6/1934.

²²²Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 8/2/1932.

²²³Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 27/6/1934.

²²⁴Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 10/1/1934, 20/3/1938.

²²⁵Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 21/3/1939.

σε συναυλίες του σχολείου αλλά και στη γιορτή της Εθνικής Παλιγγενεσίας κάτω από την καθοδήγηση του μουσικού κ. Τσαντήλα όπως φαίνεται και από τα άρθρα της εφημερίδας²²⁶. Σε άλλο άρθρο φαίνεται πως η χορωδία του Γυμνασίου, συνοδευόμενη από τον καθηγητή της ωδικής κ. Κορωνάκη, αναχωρεί για τη Λαμία για να δώσει συναυλία²²⁷.

Επίσης, το απόγευμα της 25^{ης} Μαρτίου, οι μαθήτριες Γυμνασίου χόρευαν δημοτικούς χορούς στην Κεντρική Πλατεία με τη συνοδεία της Στρατιωτικής Μουσικής. Ο πρώτος χορός ήταν ο Καλαματιανός και ακολουθούσαν ο Τσάμικος, ο Χανιώτικος, ο Κερκυραϊκός κ.α. Στα διαλείμματα οι χορωδίες των Γυμνασίων Αρρένων και Θηλέων τραγουδούσαν πατριωτικά τραγούδια²²⁸.

Στις γιορτές συχνά εκτός από τους γονείς και κηδεμόνες παρευρίσκονταν ο επιθεωρητής των Δημοτικών Σχολείων και οι στρατιωτικές και πολιτικές αρχές του τόπου²²⁹. Οι Λαρισαίοι έδιναν πάντα το παρόν στις σχολικές γιορτές και πρόσφεραν εθελοντικά τις υπηρεσίες τους αποδεικνύοντας έμπρακτα την υποστήριξη τους. Αυτό το βλέπουμε από το ευχαριστήριο άρθρο του Διευθυντή του Ε' Δημοτικού Σχολείου προς τις δεσποινίδες Κάκια Αυγουστίνου και Έλλη Μ. Παππά, οι οποίες προσφέρθηκαν να συνοδέψουν τραγούδια στο πιάνο. Επίσης ευχαρίστησε τη Στρατιωτική Μουσική και ιδιαίτερα τον Διευθυντή της κ. Ριζώτη για τη συμμετοχή της²³⁰.

²²⁶Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 13/3/1933, 26/3/1933.

²²⁷Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 13/5/1939.

²²⁸Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 26/3/1938.

²²⁹Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 23/2/1932.

²³⁰Βλ. φύλλο «Ελευθερία» 22/2/1932, 24/5/1938.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Μέσα από τα άρθρα του τοπικού τύπου που αποδελτιώθηκαν και μελετήθηκαν, γνωρίσαμε τη ζωή των κατοίκων της Λάρισας και περισσότερο τις μουσικές τους προτιμήσεις και τους τρόπους διασκέδασης. Η μουσική αποτελούσε μέρος των κοινωνικών εκδηλώσεων. Ακουγόταν σε εθνικές επετείους και σε γιορτές. Στις συναυλίες και τα ρεσιτάλ που πραγματοποιούνταν στην πόλη, είτε από ξένους καλλιτέχνες που την επισκέπτονταν είτε από ντόπιους μουσικούς, επικρατούσε πάντα η ευρωπαϊκή κλασική μουσική. Στα κοσμικά όμως κέντρα, κυριαρχούσε η ελαφριά ελληνική και ξένη μουσική. Επειδή υπήρχαν αρκετά κέντρα διασκέδασης, ο συναγωνισμός ήταν μεγάλος. Έτσι οι ιδιοκτήτες τους προσπαθούσαν να φέρουν τις καλύτερες ορχήστρες και τους πιο ονομαστούς τραγουδιστές και τραγουδίστριες για να προσελκύσουν κόσμο. Στις χοροεσπερίδες που διοργανώνονταν από τα σωματεία της πόλης, μαζί με τα βαλς και τα ταγκό χορεύονταν και ο τσάμικος μαζί με τον καλαματιανό και την караγκούνα.

Σημαντικό ρόλο κατείχε η μουσική και στην εκπαίδευση. Σε αυτό συνέβαλαν ο Μουσικός Σύλλογος της πόλης και το Δημοτικό Ωδείο. Οι αξιόλογες συναυλίες και οι επιδείξεις των μαθητών τους, τους κατέστησαν αγαπητούς στη Λαρισαϊκή Κοινωνία. Η μουσική είχε θέση και στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα των δημοτικών σχολείων και των γυμνασίων. Στις σχολικές γιορτές ακούγονταν εκτός από δημοτικά και πατριωτικά και τραγούδια από οπερέτες. Το Γυμνάσιο Αρρένων είχε τη δική του χορωδία.

Την ποικιλία στη μουσική συμπλήρωναν το θέατρο και ο κινηματογράφος. Το θεατρόφιλο κοινό υποδεχόταν με χαρά όλους τους καλλιτεχνικούς θιάσους. Είχε τη δυνατότητα να παρακολουθήσει έργα που ανέβαιναν και στις αθηναϊκές σκηνές. Ο κινηματογράφος από την άλλη μεριά, μέσα από τις ταινίες που πρόβαλλε, έδινε τη δυνατότητα στους πολίτες να ακούσουν μουσική από όλο τον κόσμο.

Από τα παραπάνω, προκύπτει το συμπέρασμα πως η μουσική ήταν αναπόσπαστο κομμάτι στη ζωή των Λαρισαίων. Τους συνόδευε στις γιορτές, στις διασκεδάσεις τους, ακόμη και στον περίπατό τους. Όλοι οι Λαρισαίοι, ανεξαρτήτως κοινωνικής τάξης και ηλικίας, είχαν τη δυνατότητα να ακούσουν ότι μουσική τους άρεσε και να διασκεδάσουν με όποιο τρόπο μπορούσαν αφού η πόλη πρόσφερε πολλές ευκαιρίες είτε αυτές ήταν συναυλίες και χοροεσπερίδες είτε κέντρα διασκέδασης είτε θέατρο και κινηματογράφος. Με τη διάδοση του γραμμοφώνου και του ραδιοφώνου η μουσική μπήκε κυριολεκτικά και

στα σπίτια των πολιτών. Σημαντικό ρόλο έπαιζε και στην εκπαίδευση, δημόσια και ιδιωτική. Χάρη στις βάσεις που μπήκαν τότε στη μουσική εκπαίδευση σήμερα η Λάρισα απολαμβάνει εκτός από το Μουσικό Σχολείο και ένα καταξιωμένο Δημοτικό Ωδείο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αβραμόπουλος, Μιχαήλ Π. & Βασίλειος Χ. Βουτσιλάς. *Λάρισα*. Θεσσαλονίκη, 1962
2. Αρσενίου Λάζαρος. *Η Λάρισα στον Εμφύλιο*. Λάρισα: Γνώμη, 1988
3. Βαφειαδάκη, Αγγελική. «Οι караγκιοζοπαίχτες της Λάρισας.» Στο *Σελίδες από την ιστορία της Λάρισας: πρακτικά 2^{ου} συνεδρίου Λαρισαϊκών Σπουδών (20-21 Μαρτίου 1993)*. Λάρισα: Κέντρο Εκδόσεων «Καρατάσιου», 1994
4. Βλησιδής, Κώστας, Επιμ. *Σπάνια κείμενα για το ρεμπέτικο (1929-1959)*. Αθήνα: Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, 2006
5. Γαβριηλίδης, Βλάσης. *Ανά την Θεσσαλίαν*. Επιμ. Γιάννης Σακελλίων και Καίτη Γιαννούλου-Γιαννουκάκου. Έλλα, 1998
6. Γεωργιάδης, Νικόλαος. *Θεσσαλία*. Επιμ. Α. Ζούκας. Λάρισα: Έλλα, 1995
7. Γιαννακοπούλου-Πολίτη, Κατερίνα. «Ο Τύπος της Λάρισας. (Εφημερίδες-Περιοδικά) 1881-1899.» Στο *Η Λάρισα και η περιοχή της. Από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα: πρακτικά 3^{ου} συνεδρίου Λαρισαϊκών Σπουδών (8-9.4.1995)*. Λάρισα: Όμιλος Φίλων της Θεσσαλικής Ιστορίας, 1997
8. Δήμος Λαρισαίων. *Λάρισα 8000 χρόνια νεότητας*. Λάρισα: Δήμος Λαρισαίων, 2008
9. Δούλος, Βασίλης Χ. *Νοσταλγώντας την παλιά Λάρισα*. Λάρισα. 1998
10. Ζιαζιάς, Γιώργος. *Αναζητώντας τη χαμένη Λάρισα. 50 χρόνια μνήμες και αναπολήσεις (1900-1950)*. Τόμος Α'. Λάρισα, 1994
11. Ζιαζιάς, Γιώργος. *Αναζητώντας τη χαμένη Λάρισα. 50 χρόνια μνήμες και αναπολήσεις (1900-1950)*. Τόμος Β'. Λάρισα, 2000
12. Καλογιάννης, Βάσος. *Λεύκωμα φωτο-ιστορικό του Δήμου Λάρισας με τους Δημάρχους και Δ. Συμβούλους 110 χρόνων ελεύθερης ζωής του τόπου*. Λάρισα: Δήμος Λάρισας, 1990
13. Καλογιάννης, Βάσος. *Χρυσή βίβλος του Δήμου Λαρίσης. Από την μακραίωνη ιστορία της θεσσαλικής πρωτεύουσής*. Λάρισα: Τύποις: Δημητρακόπουλου, 1963
14. Καραμανώλης, Εμμανουήλ Γ. *Το Θεσσαλικό Ιππικό: Από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα*. Δήμος Λάρισας, 1998
15. Κλιάφα, Μαρούλα. *Θεσσαλία 1881-1981 εκατό χρόνια ζωής*. Λάρισα: Κέδρος, 1983
16. Κόντσα, Κωνσταντίνα και Φανή Καλοκαιρινού, Επιμ. *Επιστολικά δελτάρια. Εκδόσεις ελληνικές κι ευρωπαϊκές (1900-1960)*. Τόμος Γ'. Αθήνα: Λαογραφικό Ιστορικό Μουσείο Λάρισας, 2007
17. Μπαρούτας, Κώστας. *Η μουσική ζωή στην Αθήνα το 19ο αιώνα: Συναυλίες, ρεσιτάλ, μελόδραμα, λαϊκό τραγούδι, μουσικοκριτική*. Αθήνα : Φίλιππος Νάκας, 1992
18. Μπάτζιου-Ευσταθίου, Ανθή, Επιμ. *Η πελασγίς Λάρισα*. Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού. ΙΕ' Εφορεία προϊστορικών και κλασικών αρχαιοτήτων

19. Μυλωνάς, Κώστας. *Ιστορία του Ελληνικού Τραγουδιού*. Τόμος Α'. Αθήνα: Κέδρος, 1992
20. Οικονόμου, Κωνσταντίνος. *Η Λάρισα και η Θεσσαλική ιστορία. Από τη Ρωμαιοκρατία έως την οθωμανική κατάκτηση (1^{ος} αι. πχ - 1423)*. τόμος Γ'. Λάρισα: Βιβλιοπωλείο Γνώση, 2008
21. Οικονόμου, Κωνσταντίνος. *Η Λάρισα και η Θεσσαλική ιστορία. Από την οριστική οθωμανική κατάκτηση (1423) και τη ζοφερή Τουρκοκρατία έως την απελευθέρωση του μεγαλύτερου τμήματος της Θεσσαλίας*. τόμος Δ'. Λάρισα: Βιβλιοπωλείο Γνώση, 2009
22. Οικονόμου, Κωνσταντίνος. *Η Λάρισα και η Θεσσαλική ιστορία. Από τις απαρχές της προϊστορίας στην τετραρχία και η Ρωμαιοκρατία (8000 - 197 π.Χ)*. Τόμος Β'. Λάρισα: Βιβλιοπωλείο Γνώση, 2007
23. Οικονόμου, Κωνσταντίνος. *Η Λάρισα και η Θεσσαλική Ιστορία. Στην ομίχλη του μύθου*. Τόμος Α'. Λάρισα: Βιβλιοπωλείο Γνώση, 2007
24. Πανάγου, Βασιλική και Ιουλία Κανδηλά. *Παλιά αρχοντικά και αξιόλογα κτίρια της Λάρισας τέλους του 19^{ου} και α' μισού του 20^{ου} αιώνα*. Θεσσαλονίκη: Κ. & Μ. Αντ. Σταμούλη, 2016
25. Παπαρρηγόπουλος, Κωνσταντίνος. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*. Τόμος 25 Επιμ. Μαρία Αλεξίου. National Geographic Society, 2010
26. Ρούσκας, Γιάννης. *Ο αργυροδίνης Πηνειός*. Αθήνα, 2004
27. Σκεμπέ Ελένη, Κ. «Η εμπορική εικόνα της Λάρισας στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Διαφημιστικό πιάτο του υαλοπωλείου Κ. Σκεμπέ.» Στο *Σελίδες από την ιστορία της Λάρισας: πρακτικά 2^{ου} συνεδρίου Λαρισαϊκών Σπουδών (20-21 Μαρτίου 1993)*. Λάρισα: Κέντρο Εκδόσεων «Καρατάσιου», 1994
28. Γλούπας, Τάκης και Νάκος, Νίκος Δ. *Λάρισα εικόνες του χθες*. 3^η εκδ.. Λάρισα: Έλλα, 2003
29. Φαρμακίδης, Επαμεινώνδας. *Η Λάρισα. Τοπογραφική και ιστορική μελέτη*. Επιμ. Κώστας Σπανός. Βιβλιοπωλείο Γνώση, 2001
30. Ψύρρας, Θωμάς, Επιμ. *Θεσσαλία. Χώμα πικρό σαν το ψωμί*. Αθήνα: Μεταίχμιο, 2008
31. Pavlowitch, Stevan K. *Ιστορία των Βαλκανίων 1804-1945*. Μετ. Λουκιανός Χασιώτης. Θεσσαλονίκη: Βάνιας, 2005

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Η γέφυρα πριν το 1940

Διακρίνονται ο παλιός Άγιος Αχίλλειος, το παλιό Ρολόι και άλλα κτίσματα

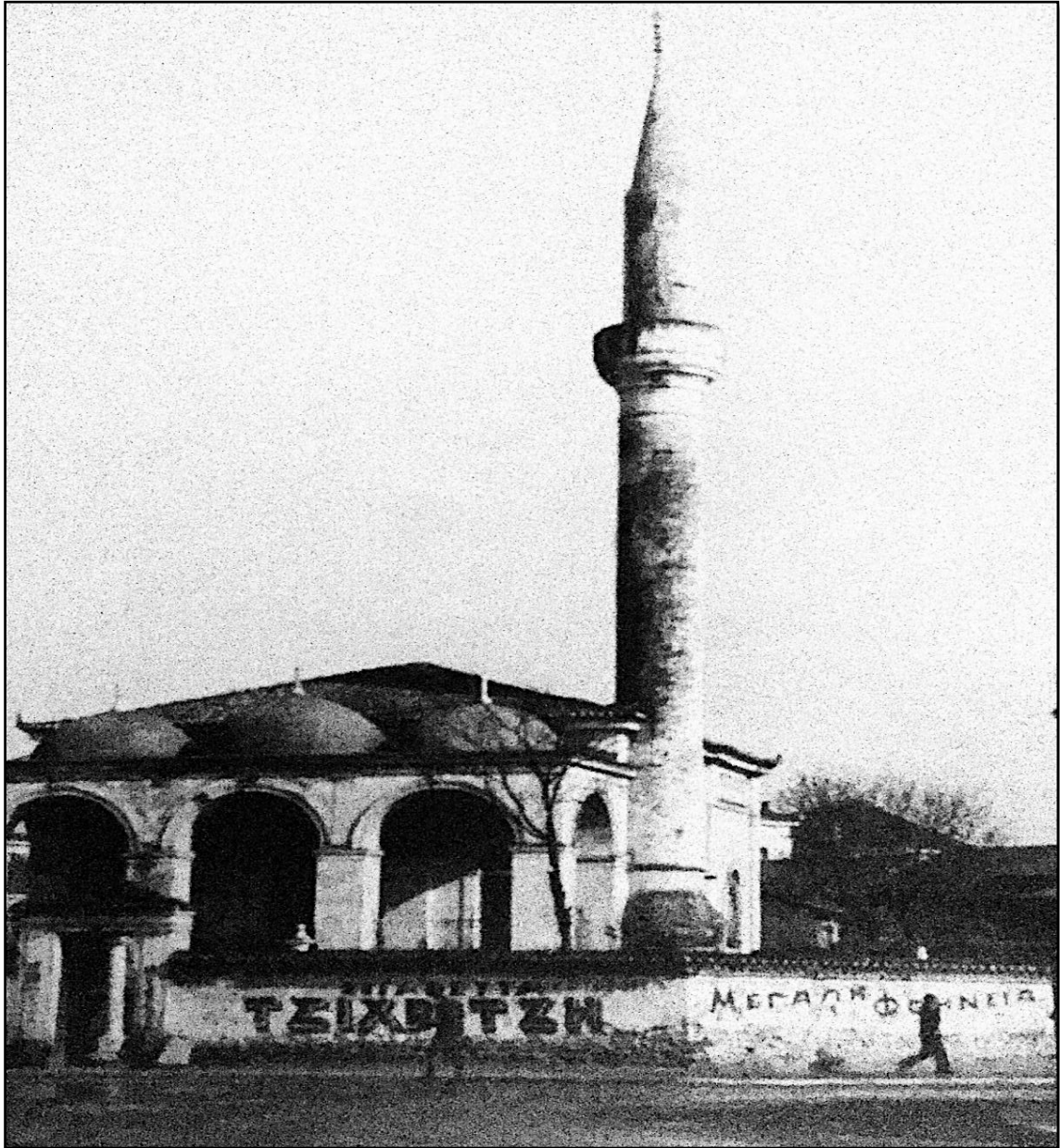

Πηγή: Τλούπας, Τάκης και Νάκος, Νίκος Δ. *Λάρισα εικόνες του χθες*. 3^η εκδ. Λάρισα: Έλλα, 2003. Σελ. 78

Το Γενί Τζαμί

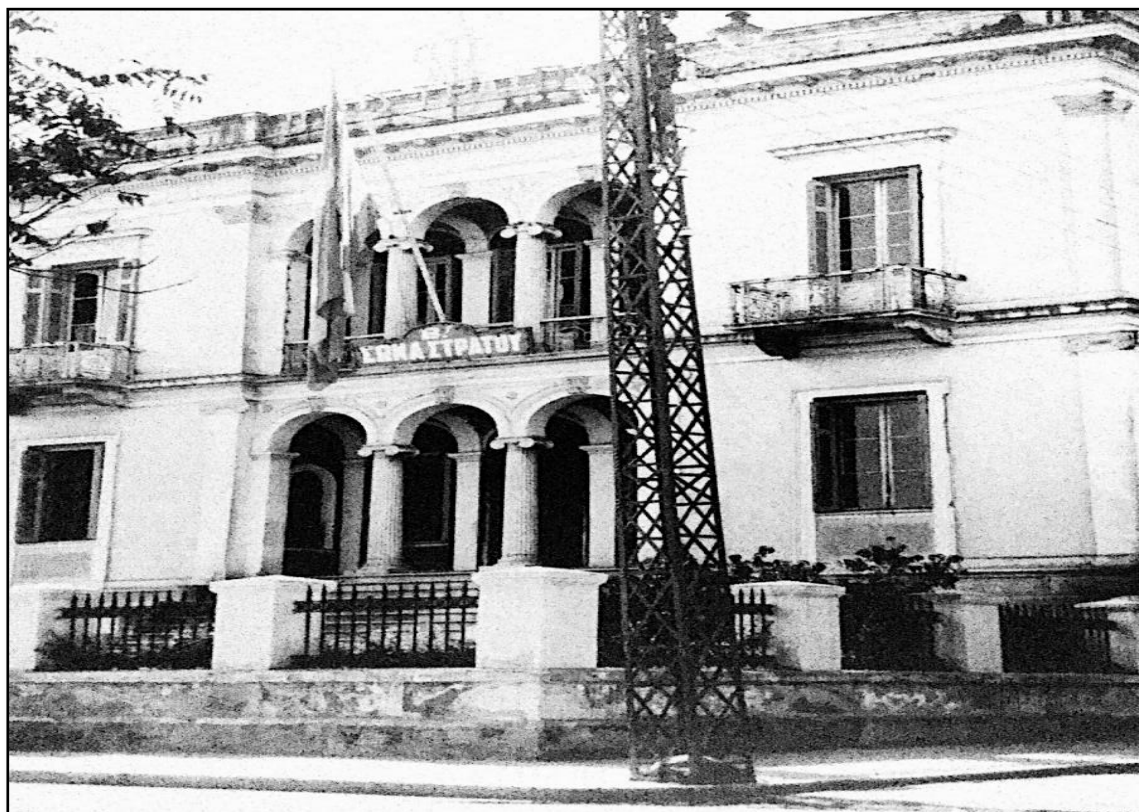
Χτίστηκε μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλίας για να προσεύχονται οι Μωαμεθανοί

Το επάνω μέρος του μιναρέ έπεσε με το σεισμό του 1941

Πηγή: Τλούπας, Τάκης και Νάκος, Νίκος Δ. *Λάρισα εικόνες του χθες*. 3^η εκδ.. Λάρισα: Έλλα, 2003. Σελ 76

Το Διοικητήριο του Β' Σώματος Στρατού

Πηγή: Τλούπας, Τάκης και Νάκος, Νίκος Δ. *Λάρισα εικόνες του χθες*. 3^η εκδ.. Λάρισα: Έλλα, 2003. Σελ. 74

Η καταπράσινη κεντρική πλατεία, πριν το 1940,
όπου διακρίνονται τα καφενεία «Παλλάδιο» (αριστερά), «Πανελλήνιον» (δεξιά)
και η Εμπορική Τράπεζα (μέση)

Πηγή: Γλούπας Τάκης και Νάκος, Νίκος Δ. *Λάρισα εικόνες του χθες*. 3^η εκδ.. Λάρισα: Έλλα, 2003. Σελ. 75

Οδός Μακεδονίας, σημερινή οδός Βενιζέλου
Διακρίνεται στο κέντρο το κτίριο της «Λαρισαϊκής Λέσχης»

Πηγή: Τλούπας, Τάκης και Νάκος, Νίκος Δ. *Λάρισα εικόνες του χθες*. 3^η εκδ. Λάρισα: Έλλα, 2003. Σελ. 95

Ο Μουσικός Σύλλογος Λάρισας

Φωτογραφία του 1934

Πηγή: Τλούπας, Τάκης και Νάκος, Νίκος Δ. *Λάρισα εικόνες του χθες*. 3^η εκδ. Λάρισα: Έλλα, 2003. Σελ. 143